

Evropski univerzitet 2010?

Beograd, 2001.

Alternativna akademska obrazovna mreža
Masarikova 5, Beograd
Telefon: 011/3061-551, 3061-509
Faks: 011/688-123
e-mail: aaen@aaen.edu.yu
www.aaen.edu.yu

Priredili:
Srbijanka Turajlić
Staša Babić
Zoran Milutinović

Lektor i korektor:
Marija Lazović

Štampa:
Čigoja štampa
Studentski trg 13, Beograd
Telefon: 186-725, 625-954
e-mail: chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Sadržaj

1. Naša stvar	5
2. Bolonjski proces	10
3. Autonomija i odgovornost	14
4. Strateško upravljanje	16
5. Ocena kvaliteta, vrednovanje, akreditacija	20
6. Zakonska regulativa u oblasti visokog obrazovanja u Evropi	36
7. Bolonjska deklaracija	49
8. Lisabonska deklaracija	53
<i>Izvori</i>	75

1. Naša stvar

Drage kolegice, drage kolege,

Naša stvar, nažalost, ne stoji dobro. U razgovorima o stanju na univerzitetima u Srbiji uglavnom se svi lako složimo: stanje je očajno. U ovom trenutku nam se može činiti da je najhitnija promena povećanje naših plata, jer ovako osiromašeni jedva da možemo da ispunjavamo svoje osnovne nastavne obaveze, a kamoli da razmišljamo o istraživanju i unapređivanju svojih struka. Optimistički verujemo da će nam uskoro biti nešto bolje. Često međutim očekujemo i ono što nije realno: da će nam naš glavni finansijer – država – uskoro obezbediti pristojan životni standard, novu opremu u laboratorijama i učionicama, pune biblioteke novih knjiga, sredstva za odlazak na kongrese u inostranstvu, i da ćemo se onda orno posvetiti svojim nastavnim i naučnim obavezama. Nažalost, ponovo, to očekivanje nije realno. Ne samo zbog toga što živimo u najsiromašnijoj zemlji u Evropi, koja će još izvesno vreme imati dosta muka da reši neke probleme elementarnije od univerzitetskog obrazovanja, nego i zbog toga što će država, nezavisno od toga koja partija bude na vlasti, ubrzo biti prinuđena da prihvati drugačije modele ponašanja – isto onako kao što će i u drugim domenima, tokom procesa izlaženja iz izolacije duge čitavu deceniju, morati da nauči da mnoge stvari radi na drugačiji način. Tokom decenije naše izolacije mnogo toga se promenilo u svetu, pa i u domenu univerzitetskog obrazovanja. I nas će nužno zahvatiti promene koje se već odigravaju u zajednici naroda u koju ponovo hoćemo

da se uključimo. O tim promenama možemo misliti dobro ili loše, možemo ih hvaliti ili kuditi, ali ne možemo ih ni zaustaviti ni izmeniti, kao što to ne mogu ni veći i jači od nas: možemo samo da biramo između pokušaja da se u njima izborimo za svoje mesto, pa tako opstanemo kao akademska zajednica, s jedne strane, i slepog ignorisanja tih promena, što bi nas za kratko vreme dovelo do još većeg siromaštva i na kraju potpunog nestanka, s druge strane.

Autori ovog teksta predlažu vam nešto drugo: da zajedno bacimo pogled preko horizonta onoga što smatramo najhitnijim – naših plata i grejanja učionica u kojima predajemo – i da pokušamo da razumemo proces promena u koje ćemo morati da se uključimo. Samo od naše pravovremene pripreme za te promene zavisi hoćemo li ih jednog dana – a taj dan će brzo doći – shvatiti kao nepogodu koja se nad nas nadvila, ili kao priliku da radimo i živimo na bolji način. Nije kasno da se u proces promena uključimo, ali je poslednji trenutak da pustimo u pogon sve alarmne uređaje.

Ne treba da od države očekujemo da nas uvede u promene o kojima je reč. To nije njen posao. Promene treba da obave univerziteti sami, i to zarad vlastitog dobra. Naši dosadašnji odnosi sa državom vrlo brzo će se promeniti: do sada smo od nje tražili sredstva, a ona, ruku na srce, nije od nas tražila mnogo. Koliko god se žalili na uslove u kojima smo radili, moramo priznati da smo bili u povlašćenom, monopolskom položaju. Znali smo da država ne može sebi da dozvoli da ukine svoje univerzitete, čak i kad je sasvim svesna koliko su oni glomazni, inertni, neefikasni, neadekvatni i preskupi za njene skromne mogućnosti. Možda ćemo ubrzo doći u iskušenje da iskoristimo svoj uticaj i pokušamo da sprečimo pojavljivanje efikasnijih, jeftinijih i boljih privatnih univerziteta u Srbiji, pa da tako očuvamo svoj monopolski položaj. Ali promene koje su na vidiku, pre svega integracija naše zemlje u širu zajednicu nacija, i to će izmeniti. Lako se može dogoditi da država, i sama pritisnu-

ta neophodnošću da bude efikasna i da troši što manje para poreskih obveznika, a da pri tome sredstva budu iskorišćena na najracionalniji način, zaključio da od nas dobija mnogo manje nego što u nas ulaže (koliko god nama izgledalo malo i to što sada dobijamo), i da joj se mnogo više isplati da zatvori univerzitete na kojima radimo. Naime, biće drugih univerziteta u našem bližem i daljem okruženju, koji će svi biti međusobno kompatibilni – budući da se već aktivno uključuju u proces promena o kojima je ovde reč – koji će moći da našim studentima pruže savremeno i efikasno obrazovanje, i sa kojima ćemo morati da se takmičimo za studente, naročito one bolje, da bismo opravdali svoje postojanje. Nije nezamislivo da bi nam se tada moglo desiti ono što se dogodilo manastirima u Engleskoj kad ih je Henri VIII dekretom ukinuo: kako su već dugo pre toga živeli u izolaciji i samodovoljnosti, niko nije podigao glas u njihovu odbranu.

Jedan od dubljih uzroka promena o kojima je ovde reč jeste napuštanje modela Humboltovog univerziteta u čitavoj Evropi, na kojem je zasnovan i naš univerzitetski sistem. Takav univerzitet je jedan od ideoloških državnih aparata, čuvar (nacionalne) kulture i proizvođač novih znanja. Nje ga su u drugoj polovini XX veka dovela u pitanje dva razvojna procesa: *globalizacija* i *tehnološki razvoj*, progresivno slabljenje uloge nacionalne države i istovremeni sve brži tempo razvoja novih tehnologija koje menjaju način na koji živimo, opštimo, proizvodimo i učimo. Oba su podrivala ranije samorazumljivu ideju da univerzitet treba da bude državni i nacionalni. Kad se već najznačajnija otkrića u fundamentalnim i primenjenim naučnim disciplinama dešavaju u zajedničkim projektima više univerziteta iz različitih zemalja, a najčešće su finansirani sredstvima korporacija koje su i same transnacionalne, mnoge zemlje više ne vide nikakav razlog da finansiraju slabo efikasne i malo produktivne nacionalne odseke za pojedine prirodne nauke, i ovi

su sve više upućeni na to da sredstva za svoj opstanak sami obezbeđuju. Sve više slabi uverenje da univerzitet treba da bude zadužen za nadzor nad duhovnim životom nacije. Univerzitet više nije najznačajnije mesto na kojem se reprodukuje kultura: kao što je univerzitet prethodno na tom zadatku smenio crkvu, sada i sam biva istisnut masovnim medijima i mora da pronađe novo opravdanje svog postojanja.

Univerzitet sve više sustiže sudbina nekadašnjih nacionalnih avioprevoznika, koji postaju relativno nezavisni birokratski sistemi: manje je važno da budu naši, a mnogo više da budu dobri i efikasni. Oslabljene nacionalne države sa sve manjim budžetima ni zaštitu spomenika kulture više ne sprovode kao ranije, beskonačno plaćajući za njihovo održavanje, nego pokušavaju da nađu način koji će spomenicima kulture omogućiti da sami sebe 'isplaćuju' i održavaju. Univerziteti sve više postaju korporacije na čijem čelu se nalaze sposobni menadžeri, često pridošlice iz sveta biznisa, koji na funkcionisanje obrazovnih institucija primenjuju neumoljivu računovodstvenu logiku rashoda, prihoda i efikasnosti uložениh sredstava. Autori ovog teksta ne veruju da samo i jedino računovođe mogu najbolje da razumeju horizonte savremenog društva, ali su, s druge strane, svesni da nije daleko vreme kada ćemo svi morati da odgovorimo i na 'zašto?' računovođa. Tu nam, onda, uobičajeni odgovori koji će se pozivati na tradicionalnu misiju univerziteta, pominjanje razuma i kritičnosti, znanja kao vrednosti po sebi, pa čak ni obrazovanja za građansko društvo neće biti od velike koristi. Oni će dobro znati istoriju univerziteta, podsetiće nas da misija univerziteta nije oduvek bila ista, već se tokom vremena menjala, i reći će nam da na savremene izazove moramo davati savremene odgovore. Moraćemo da učimo kako da napravimo nekakav kompromis između zahteva korporacija, koje će hteti da finansiraju samo ono što se njima neposredno isplati, zahteva siromašne države, koja će možda hteti, ali neće imati čime da nas po-

drži, zahteva studenata, kojima neće biti svejedno šta ih i kako učimo, i onoga što sami još uvek smatramo svojim društvenim i obrazovnim zadatkom. Što je najvažnije, moraćemo da naučimo da budemo fleksibilni, da uočavamo promene do kojih sve brže dolazi i da na njih momentalno reagujemo.

To ne znači da je sa univerzitetom gotovo i da nam nije ostalo ništa drugo do da zatvorimo svoju radnju. Naprotiv: baš je *obrazovano društvo* nalog budućnosti i uslov opstanaka. Zemlje koje imaju mnogo veći procenat visoko obrazovanog stanovništva od Srbije čine sve što mogu da taj procenat povećaju. Iste one računovođe – prema kojima mi i dalje ostajemo nepoverljivi – dokazuju nam da je znanje najskuplja roba, da su profiti najveći u novim tehnologijama, da se u nikad povezanijem svetu ne može poslovati bez znanja jezika i poznavanja drugih kultura. Svuda se grade novi univerziteti, državni, privatni, mešoviti. Broj odbranih doktorskih disertacija ne pokazuje tendenciju pada, nego uspona. Stavka 'visoko obrazovanje' u državnim budžetima svuda je, doduše, sve praznija, ali istovremeno rastu budžeti međunarodnih fondacija za finansiranje univerziteta, mogućnosti za dobijanje sredstava za projekte od korporacija i programa Evropske unije svake godine su sve veće, a ne treba zanemariti ni rastući broj devojaka i mladića koji shvataju da samo sa dobrim obrazovanjem mogu sebi prokrciti put kroz život. Da bi se u tome nekako opstalo, moraćemo da uvežbamo ubedljivo odgovaranje na teška pitanja kao što su 'koji su rezultati vaše poslednje SWOT analize?', 'šta nam možete reći o vašem programu razvoja nastavnog osoblja?' ili 'koje sisteme evaluacije nastave i istraživanja primenjujete?' I moraćemo da uhvatimo korak sa promenama u koje su univerziteti na našem kontinentu već uveliko ušli.

2. Bolonjski proces

Ma koliko se evropske zemlje međusobno razlikovale, koliko god da su njihovi sistemi visokog obrazovanja izrasli na drugačijim nacionalnim tradicijama, ipak svi dele iste ili slične probleme. Prosečna dužina studiranja, na primer, svima zadaje iste muke: studenti ostaju na univerzitetima predugo i prekasno se uključuju u profesionalni život. Evropski univerziteti su, kažu njihovi kritičari, inertni i konzervativni, sporo se prilagođavaju sve bržim promenama u savremenom svetu. Sve manje mogu da odgovore na izazove vrtoglavog tehnološkog razvoja, obrazovanje koje nude sve više zaostaje za potrebama društva, a zbog toga trpi čitav društveni život. Oni su prezaštićeni nacionalnim sistemima visokog obrazovanja, koji, naročito u manjim evropskim zemljama, sprečavaju bilo kakvu kompetitivnost, što samo snaži duh inercije i tradicionalizma. Ne na poslednjem mestu, rascepanost i nekompatibilnost nacionalnih sistema visokog obrazovanja velika je prepreka ujedinjenju Evrope i jedinstvenom tržištu rada koje bi u njoj trebalo da nastane.

Bolonjska deklaracija predstavlja evropski odgovor na ove probleme. Juna 1999. godine ministri obrazovanja dvadeset devet evropskih zemalja dogovorili su se da otpočnu proces reforme svojih univerziteta i potpisali deklaraciju na najstarijem evropskom univerzitetu. Rezultat tog procesa, koji će trajati do 2010. godine, trebalo bi da budu konvergentni sistemi visokog obrazovanja u Evropi, uz očuvanje nacionalnih, kulturnih i jezičkih specifičnosti. Cilj reformskih postupaka koji su usledili posle deklaracije a ponekad se nazi-

vaju *Bolonjski proces*, jeste stvaranje evropskog prostora visokog obrazovanja i povećanje međunarodne kompetitivnosti evropskih univerziteta.

Vitalnost i efikasnost jedne civilizacije, ističu autori *Bolonjske deklaracije*, može se meriti time koliko je drugima njena kultura privlačna. Reformama koje podrazumeva bolonjski proces evropsko univerzitetsko obrazovanje trebalo bi da postane privlačno u globalnim razmerama. Nije nikakva tajna ko je Evropi takmac u ovom smislu, kao ni gde odlaze najtalentovaniji studenti iz Evrope i Azije, pa onda često tamo i ostanu, i kuda odlaze produktivni evropski profesori. Opšta je procena da evropski univerziteti sve više gube korak u takmičenju sa američkim na mnogim planovima. Nije, takođe, reč ni samo o studentima i profesorima, nego i o uticaju i prestižu koji danas imaju američki univerziteti. Sve to zajedno – studenti, profesori, uticaj i prestiž – sasvim se lako prevodi u idiom koji razumeju najvažniji finansijeri. To više nisu nacionalne države, nego međunarodne fondacije i korporacije, koje opet iz svojih razloga finansiraju istraživanja na univerzitetima, a sklonije su tome da finansiraju uticajnije i prestižnije nego one druge. Time se krug zatvara i kao u spirali otpočinje novi, u kojem više para ponovo privlači najbolje studente i profesore, donosi još veći uticaj i prestiž, još više sredstava, itd. Stvaranje većeg evropskog univerzitetskog 'tržišta' trebalo bi da omogućiti lakše povezivanje evropskih univerziteta, ali i da stvori uslove za kompeticiju među njima. Tek tako oni će postati kompetitivni i na globalnom planu.

Pre svega, tokom reformi koje predviđa *Bolonjska deklaracija* biće ujednačeni akademski stepeni (diploma, magistratura, doktorat), koji su se do sada razlikovali u nacionalnim sistemima visokog obrazovanja. Time će se postići potpuna prevodivost stečenog obrazovanja u čitavoj Evropi i izbeći će se teškoće do kojih je dolazilo kad je neko školovan, na primer u Italiji, hteo da se zaposli u Nemačkoj ili da

nastavi školovanje u Belgiji. Preporuka *Bolonjske deklaracije* je da osnovne, dodiplomske studije traju tri ili četiri godine i da studente osposobljavaju za profesionalni rad. Postdiplomske studije trebalo bi da traju jednu ili dve godine, i da ili omogućavaju dodatno stručno usavršavanje ili da uvide studente u naučni rad koji bi bio nastavljen pisanjem doktorske disertacije.

Ujednačavanjem akademskih stepena u čitavom evropskom prostoru postiže se pokretljivost onih koji su već stekli neku diplomu, ali to nije dovoljno. Potrebno je omogućiti i pokretljivost onih koji još uvek studiraju: na primer, da se studije započete u jednoj zemlji mogu nastaviti u drugoj, i da se eventualno diplomira u trećoj. To znači da ne samo diplome, nego i semestri moraju biti prevodivi. Prevodivost se postiže uvođenjem *Evropskog sistema prenosa bodova* (ECTS). Umesto *nastavnih predmeta* koji traju dva semestra pa nekad i više od toga, svi univerziteti preći će na sistem semestralnih ili trimestralnih *kurseva*. Neki kursevi, koji predstavljaju jezgro struke na nekoj nastavnoj grupi, biće obavezni za sve studente, ali će biti i izbornih kurseva na koje će se studenti upisivati po vlastitoj sklonosti. Time će im biti omogućeno da steknu spremu koja se svakako očekuje od pravnika na primer, ali i da preko izbornih kurseva već na dodiplomskim studijama nijansiraju svoje znanje, da se izborom grupe srodnih predmeta specijalizuju u okviru struke, ili da steknu korisna znanja iz drugih naučnih disciplina. Napor koji student treba da uloži u uspešno savladavanje svakog kursa trebalo bi da bude precizno merljiv i prevodiv u ukupan broj radnih sati – na nastavi, u pripremi za časove, u pisanju domaćih radova i pripremanju ispita – koji, opet, može da bude preveden u određeni broj bodova. Optimalni broj bodova tokom jedne školske godine trebalo bi da bude 60. Tako zarađeni bodovi mogli bi se bez nepotrebnih komplikacija uložiti u nastavak studija na nekom drugom univerzitetu. Istovremeno, ovim sistemom postiže

se i rešavanje problema koji je u mnogim evropskim zemljama postao hroničan – dužine studiranja. Umesto jednog ispita koji se polaže posle dva semestra ili više, studenti tokom jednog semestra ili čak trimestra trebalo bi da imaju više testova, radionica, domaćih radova, probni ispit, prezentacije na času, i tako se ohrabre da rade i uče kontinuirano, umesto da tek na kraju godine počnu da pripremaju ispit. Vezivanjem broja bodova za ukupan broj radnih sati u isti mah se postiže i precizno merenje opterećenja studenata tokom semestra ili trimestra, kako bi se od njih s punim pravom moglo očekivati da svoje obaveze ispunjavaju u zadatim rokovima.

Osim mobilnosti studenata, *Bolonjska deklaracija* insistira i na mobilnosti nastavnika, saradnika i istraživača. Mnoge međunarodne organizacije i pojedinačni univerziteti već su razradili mehanizme koji podržavaju i ohrabruju slobodnu pokretljivost svih koji rade u visokom obrazovanju kroz čitav evropski prostor.

Bolonjsku deklaraciju potpisali su ministri obrazovanja dvadeset devet evropskih zemalja, ali se u njoj izričito kaže da proces reforme višeg obrazovanja osmišljavaju i sprovode univerziteti sami. Oni su akteri reforme, a ne njeni objekti. Evropsko zakonodavstvo insistira na *autonomiji* univerziteta i *deregulaciji* visokog obrazovanja, o čemu će ovde još biti reči, pa *Bolonjska deklaracija* predviđa da će univerziteti, baš zato što su oni koji na njima rade najzainteresovaniji za vlastiti opstanak na tržištu obrazovanja, u funkcionisanje svojih univerziteta hteti da ugrade složeni mehanizam *evaluacije* i *obezbeđivanja kvaliteta*. Ovaj mehanizam, kojem ćemo kasnije posvetiti više pažnje, trebalo bi da obezbedi neprestanu i korektivnu samoregulaciju univerzitetskog obrazovanja, i inertnu, često konzervativnu i tradicionalnu instituciju osposobi da se stalno prilagođava novim uslovima, da podiže kvalitet obrazovanja koje nudi, i tako opstaje u uslovima sve veće i oštrije međunarodne konkurencije.

3. Autonomija i odgovornost

Univerzitet ima osnivača koji istovremeno ostaje i njegov vlasnik. To može biti država, ali i kompanija, fondacija ili grupa građana. Osnivač odlučuje o osnivanju univerziteta, o broju i vrsti fakulteta u njegovom sastavu, o njegovom akademskom karakteru (da li je to pretežno istraživački ili nastavni univerzitet), o budžetu, o imenovanju onih koji bi trebalo da otpočnu sa nastavom i istraživanjem na njemu. Ali kada se jednom osnuje univerzitet, odredi njegov karakter i imenuju prvi nastavnici – osnivač više ne treba da određuje kako oni koji su imenovani za nastavnike treba da interpretiraju taj karakter, kako treba da izvode nastavu, niti ko ubuduće treba da izvodi nastavu. Jednom osnovan, univerzitet je slobodan da odredi i sprovodi svoje suštinske operacije nezavisno od osnivača, uz pomoć odluka organa koju su obrazovani interno i slobodno.

Osnovno opravdanje akademske slobode poznato je: i nastava i istraživanje daju bolje rezultate ako su slobodni. Politička kontrola i diktat usko shvaćenog tržišta mogu pokušati da taj prostor slobode suze ili čak ponište, ali to uvek ide na štetu rezultata nastave i istraživanja. Ukoliko je efikasan i uspešan univerzitet cilj osnivača, onda će osnivač uraditi najbolje ako poštuje univerzitetsku slobodu.

Drugi važan argument u korist akademske slobode zasniiva se na šire shvaćenom interesu čitavog društva. Starinski rečeno, posao naučnika i nastavnika na univerzitetima jeste otkrivanje istine. Njihov je zadatak da do nje dođu i da drugima saopšte kako je vide. Na njima je i odgovornost

da ne zastupaju ono za šta veruju da je lažno, kao i dužnost da kazuju ono za šta veruju da je istinito. Od toga koliko oni poštuju svoje odgovornosti i dužnosti u velikoj meri zavisi hoće li društvo negovati kulturu nezavisnosti ili kulturu konformizma. U ovoj drugoj istina je već upisana u tradiciji, ideologiji ili religiji; kultura nezavisnosti počiva na uverenju da se do istine o mnogim pitanjima, od nauke do politike, dolazi kroz nezavisna ubeđenja pojedinaca. Univerziteti bi trebalo da budu centri napora da se kultura nezavisnosti učvršćuje i širi. Nigde drugde nije toliko očigledna odgovornost pojedinca da po svom najboljem znanju i uverenju traga za istinom i da je saopštava tako kako je vidi. Ne na poslednjem mestu, treba istaći da se ovo traganje i saopštavanje odvija pred očima studenata, od kojih se takođe očekuje da jednog dana preuzmu odgovornost za kulturu nezavisnosti. Sve se to dovodi u pitanje ako se nastavniku kaže šta da predaje, a šta ne, i šta sme da istražuje, a šta ne.

Nezavisne akademske institucije, sa pojedincima koji su takođe nezavisni unutar njih, najbolja su garancija opstanka kulture nezavisnosti.

Autonomija univerziteta takođe znači da su nezavisni pojedinci u njima odgovorni za dalju sudbinu svojih univerziteta. Sloboda koja je univerzitetima priznata može se nekome učiniti kao breme veće od bremena neprestane državne kontrole i uplitanja. Na samim univerzitetima je da se pobrinu za vlastiti opstanak i napredak – u okviru zakonske državne regulative i sledeći striktnne procedure vrednovanja i ocenjivanja koje su u velikoj meri internacionalne po karakteru. Sloboda koju osnivač ostavlja univerzitetima u pogledu sadržaja i načina onoga šta, ko i kako univerzitetskog života, ne podrazumeva ravnodušnost osnivača prema kvalitetu nastave i istraživanja. Naš učinak je ipak merljiv i može se iskazati na različitim skalama: autonomija univerziteta znači da se osnivač neće baviti političkom i ideološkom skalom, ali ne znači da će zaboraviti i sve ostale.

4. Strateško upravljanje

Masovno visoko obrazovanje pretvorilo je univerzitete u velike i kompleksne institucije. Državni univerziteti, posebno, prisiljeni su da u takmičenju za oskudna sredstva iz državnih fondova pokažu da će ih koristiti na najbolji mogući način i da pruže dokaze koji će potvrditi da studentima daju relevantno i adekvatno obrazovanje u skladu sa nacionalnim i regionalnim potrebama. Sve veći broj univerziteta zaoštrava konkurenciju: oni moraju da se takmiče ne samo za sredstva, nego i za studente. Mnogi univerziteti prihvatili su izazov i otpočeli da izgrađuju svoje specifične individualne profile, niz osobenosti koje će ih učiniti prepoznatljivim i drugačijim od svih ostalih. Iznad svega, učvrstila se svest o tome da upravljanje univerzitetima mora biti strateško: planski oblikovano, dugoročno, proaktivno pre nego reaktivno. I dalje ostaje mnogo elemenata koji se ne mogu ni predvideti ni racionalno kontrolisati – veći društveni potresi, rat, teže ekonomske krize – ali pristalice strateškog planiranja ističu da su čak i u nepredvidljivim promenama ove vrste fleksibilniji i efikasniji univerziteti kojima se upravljalo strateškim planiranjem.

To naročito važi za univerzitete koji se pripremaju za proces reforme i transformacije. Ove institucije prvenstveno treba da prođu kroz proces razumevanja vlastite istorije (otkuda dolazimo), svojih dostignuća i sadašnje situacije (ko smo, gde smo sada), i svoje budućnosti (šta želimo da budemo). Sastavni deo procesa samorazumevanja trebalo bi da bude i analiza prednosti i nedostataka, mogućnosti i pret-

nji, uz jasan odgovor na pitanje kuda želimo da idemo, koju ulogu hoćemo da igramo u regionu, u zemlji, u Evropi ili globalno. Sledeći korak bi trebalo da bude odgovor na pitanje kako ćemo to da dostignemo. Uspešni univerziteti će morati da upravljaju promenama, a ne samo da ih slede. Usvajanje strategije je metod da se izbegnu krize i stresna nesigurnost i da se obezbedi razborito ponašanje.

Strateško upravljanje univerzitetom ne bi trebalo da zavisi isključivo od pojedinaca, iako najveću odgovornost za strategiju upravljanja univerzitetima imaju rektori i rektorski kolegijumi. Institucionalizovani procesi su bolji garanti dosledne politike jer ne zavise od pojedinaca, nego traju nezavisno od njihovih smena na čelu univerziteta. Uloga rukovodilaca univerziteta je međutim značajnija na univerzitetima u tranziciji kakvi su naši, nego na univerzitetima koji su već dostigli izvesnu stabilnost i koji odlučuju da krenu u ekspanzivniji razvoj.

Rukovodioci univerziteta mogu da definišu svoju ulogu na dva različita načina:

- *strateški*, sa široko shvaćenom vizijom i putem da se do nje dođe.
- *klimatski*, usredsređujući se na ono što se na univerzitetu već radi pre nego na ono što bi trebalo da se radi. Uloga rukovodilaca bi, u ovom slučaju, bila da se stvori klima u kojoj zaposleni na univerzitetima daju sve od sebe. Prepoznavanje potreba zaposlenih za većom samostalnošću i slobodnom inicijativom, s jedne strane, ili stalnijim usmeravanjem, s druge, trebalo bi da bude osnova ovog tipa rukovođenja.

U skladu s tim, univerzitetski rukovodioci bi se mogli podeliti u dve grupe: na one harizmatičke, koji se oslanjaju na viziju i inspiraciju, ulivajući poverenje i sigurnost u trenutcima velikih promena i neizvesnosti, i one koji svoje ponašanje temelje na tradicionalnim obrascima, traže dijalog i konsenzus, i malim koracima zadobijaju podršku. Stilovi

upravljanja prevashodno zavise od univerzitetskih mikro-kultura. Kod nas se strateške odluke tradicionalno donose u ministarstvima i na fakultetima, a uloga univerziteta, pa onda i univerzitetskog rukovodstva, vrlo je mala. Da bi se ideja strateškog upravljanja razvijala na ovom nivou, bilo bi potrebno univerzitetska rukovodstva snabdeti neophodnim sredstvima i službenicima koji bi pravili planove i izvodili promene. Da bi odgovornost za strateško upravljanje bila koncentrisana na ovom nivou, potrebna je jasna specifikacija uloga i odgovornosti univerziteta, fakulteta i manjih fakultetskih jedinica.

Ako već postoji saglasnost o potrebi za promenom, nameću se sledeća pitanja:

- Šta treba promeniti i zašto?
- Šta može da se promeni?
- Šta ne može da se promeni?
- Šta može da se promeni odmah?
- Šta još ne treba menjati?
- Šta ja mogu da promenim sam/a, u granicama svojih nadležnosti?
- Šta mogu da menjam sa drugima?

Poruka ovog niza pitanja je u uspostavljanju jasnih prioriteta. Ne može se sve promeniti odmah, i neke promene treba da sačekaju. Nešto prosto ne može, nešto još ne može, a nešto ne treba menjati jer je dobro. Upravljač ima zadatak da identifikuje strateške ciljeve za razumno planirani period i da odredi koliko je vremena potrebno za određene promene. Promene obično izazivaju nesigurnost: kod zaposlenih postoji granica do koje su spremni na njih i posle koje počinju da pružaju otpor. Od faze identifikacije potrebe za promenom do faze implementacije rešenja trebalo bi da prođe izvesno vreme, koje će rukovodstvo univerziteta iskoristiti za konsultacije i pregovore o rešenju, pa tek onda tražiti podršku za promene. Reforma koja počinje bez temeljnih priprema, sa nejasnim ciljevima, bez dovoljno sred-

stava i uz spore zakonske promene ima najbolje šanse da propadne: suočiće se sa otporom, inercijom i tradicionalizmom, odsustvom motivacije kod zaposlenih i nevericom u uspeh. S druge strane, dobre prethodne analize, koje uključuju i jasno predstavljanje troškova i dobitaka, nedvosmislen prikaz stanja kojem se reformom teži, ukazivanje na primere uspešne prakse u drugim univerzitetskim sistemima, a uz podršku zakonodavstva, stvaraju klimu u kojoj se reforma može izvesti u razumnom roku i uz minimalno rasipanje energije.

5. Ocena kvaliteta, vrednovanje, akreditacija

5.1. Predistorija i trenutno stanje

Postupak akreditacije u visokom obrazovanju prvi put je počeo da se primenjuje u SAD početkom dvadesetog veka. Osnovna ideja akreditacije bila je da se uspostavi neki red u formiranju visokoškolskih institucija. Kasnije se pokazalo da se kroz vrednovanje koje prethodi akreditaciji može relativno jednostavno ustanoviti koje su slabosti i prednosti svake pojedine institucije, što je studentima pružilo mogućnost da u skladu sa svojim željama i potrebama odaberu ustanovu na kojoj će studirati. Konačno, postojanje jasno formulisanih merila u celom sistemu visokog obrazovanja omogućilo je svim američkim studentima da konkurišu za upis na bilo koju visokoškolsku ustanovu u zemlji i da veoma jednostavno, tokom studija, promene ustanovu na kojoj studiraju. Drugim rečima, od jasno definisanog sistema akreditacije najviše koristi imaju sami studenti. Opšte je uverenje da američki sistem akreditacije predstavlja najsystematičniji način za proveru kvaliteta u visokom obrazovanju. Razvijene su dve vrste akreditacija: *institucionalna* i *profesionalna*.

Institucionalna akreditacija odnosi se na priznavanje statusa visokoškolske institucije u celini, a ne na pojedine programe koji se na njoj izvode. Ovom vrstom akreditacije daje se zapravo legitimitet visokoškolskoj instituciji koja ima odgovarajuće ciljeve i strukturu upravljanja, što bi pored ostalog trebalo da obezbedi i određeni kvalitet obrazovnih

programa. Institucionalnu akreditaciju obavljaju nevladine regionalne organizacije i njome su obuhvaćene i državne i privatne škole. Pored toga, i svaka američka savezna država ima pravo da obavlja nadzor nad radom svojih državnih visokoškolskih institucija.

Profesionalna akreditacija odnosi se na obrazovne programe i odgovarajuće akademske stepene u pojedinim oblastima kao što su medicina, pravo, tehnika itd. Ovu vrstu akreditacije obavljaju privatne agencije pod pokroviteljstvom odgovarajućih profesionalnih organizacija. Otuda, profesionalne agencije za akreditaciju ne postoje za sve vrste obrazovnih programa, već samo za one gde postoji izražen esnafski interes, odnosno odgovarajuća profesionalna organizacija na nivou čitave zemlje.

Za razliku od SAD, sve do osamdesetih godina dvadesetog veka visoko obrazovanje u Evropi bilo je pod relativno čvrstom kontrolom države. Država je, u skladu sa odgovarajućom zakonskom regulativom, osnivala visokoškolske ustanove i davala im pravo da dodeljuju različite stepene akademskih zvanja. Akreditacija i vrednovanje uglavnom se nisu primenjivali u Evropi niti se za njima osećala posebna potreba. Vremenom, međutim, proširivanje autonomije univerzitetâ koje je dovelo do jačanja uloge njihovog rukovodstva zahtevalo je da se jasnije postavi i pitanje odgovornosti. U tom smislu javila se potreba za vrednovanjem rada visokoškolskih institucija u pogledu racionalne potrošnje resursa, sprovođenja postavljenih ciljeva i nivoa kvaliteta programa i nastave. Uvedene metode vrednovanja odnosile su se samo na ustanove unutar jedne zemlje i bile su orijentisane uglavnom prema povećanju kvaliteta i odgovornosti, a ne i prema potrebama korisnika.

Tokom poslednje decenije proteklog veka sistem visokog obrazovanja u Evropi našao se pod snažnim pritiskom procesa globalizacije i razvoja novih tehnologija. Na evropskom prostoru pojavile su se visokoškolske institucije iz va-

neevropskih zemalja nudeći drugačije studijske programe. Pored toga, učenje na daljinu nagoveštava transnacionalni obrazovni sistem i značajnu deregulaciju u oblasti visokog i permanentnog obrazovanja. Suočen sa ovim promenama, veliki broj evropskih visokoškolskih institucija traži uvođenje jasnih evropskih akreditacionih procedura koje bi postale sastavni deo njihove strategije za istupanje na međunarodnoj sceni. Interesantno je napomenuti da je tokom poslednje decenije čitav niz tehničkih univerziteta u Evropi zatražio akreditaciju od Američke agencije ABET (Accreditation Agency for engineering and technology programmes/degrees in the USA). ABET je naravno, odgovorio uvođenjem ad hoc procedure za neameričke ustanove i otpočeo sa izdavanjem uverenja kojim se utvrđuje da je neka ustanova „u suštini ekvivalentna” sa odgovarajućim američkim institucijama. Uprkos činjenici da ova uverenja ne garantuju nužno visok kvalitet neke institucije, ona se u odsustvu drugih kriterijuma, intenzivno koriste u marketinške svrhe.

Polazeći od ovih činjenica većina visokoškolskih institucija došla je do zaključka da je dalji razvoj sistema visokog obrazovanja u Evropi i povećanje njegove kompetitivnosti na internacionalnoj sceni uslovljen uspostavljanjem integralnog sistema kontrole kvaliteta (vrednovanja) koji bi obuhvatio sve evropske zemlje. Ovakav sistem treba da obezbedi transparentnost načina na koji se organizuje visoko obrazovanje (vrste institucija, način izvođenja nastave, vrste diploma itd.), kompatibilnost pojedinih diploma u Evropi, fleksibilnost u odnosu na diversifikovane potrebe i korisnike, kao i mogućnost poređenja ponuda (kvalitet i relevantnost diplome).

Danas su u većini zapadnoevropskih zemalja formirane nezavisne agencije za vrednovanje, čiji je osnovni cilj da doprinesu poboljšanju kvaliteta obrazovnih programa. Za razliku od toga, u istočnoevropskim zemljama ove agencije se bave vrednovanje sa ciljem da se na bazi dobijenih rezul-

tata donese i odluka o akreditaciji. Osnovni uzrok ove razlike leži u želji da se na neki način uspostavi kontrola nad formiranjem velikog broja privatnih visokoškolskih ustanova do kojih je došlo posle promene režima u ovim zemljama. U želji da se metode evaluacije i akreditacije objedine na nivou Evrope uspostavljena je mreža ovih agencija ENQA (European Network of Quality Assurance Agencies). Istovremeno, Evropska rektorska konferencija i Savet Evrope realizuju projekat čiji je cilj da se ispituju i uporede različiti postojeći modeli vrednovanja i ustrojstva agencija, da se predloži mogući način za konvergenciju primenjenih metodologija ka jedinstvenom evropskom sistemu akreditacije i da se započne dogovor između svih relevantnih aktera: visokoškolskih institucija, agencija za vrednovanje, evropskih organizacija u oblasti visokog obrazovanja i nadležnih državnih organa.

5.2. Neposredni zadaci

Polazeći od pretpostavke da je stvaranje jedinstvenog obrazovnog prostora u Evropi proces koji se ne može obaviti u kratkom periodu, a u želji da se pre svega olakša mobilnost studenata, odnosno da im se pruži mogućnost da studiraju u svim zemljama Evrope, veliki broj evropskih zemalja usvojio je *Lisabonsku konvenciju o priznavanju kvalifikacija u visokom obrazovanju u zemljama Evrope*. Konvencija je doneta 11. aprila 1997. godine u Lisabonu i reguliše pitanja prava na upis u visokoškolsku instituciju, nastavka studija započelih na nekoj drugoj obrazovnoj ustanovi, procenu kvaliteta institucije i programa koji se u njoj izvode, kao i procenu kvalifikacija koje je student stekao. Osnovna ideja konvencije je da se uspostave jasni i veoma precizno definisani postupci prilikom promene univerziteta na kome se studira ili upisa narednog stepena studija na nekom drugom univerzitetu. Uvažavajući činjenicu da visokoškolske institucije u jednoj zemlji imaju svoje specifičnosti, konvencija pred-

viđa da će svaka zemlja uspostaviti *Nacionalni informativni centar* koji će prikupljati i diseminirati sve informacije vezane za visokoškolske institucije i stepene akademskih kvalifikacija koje se u njima mogu steći. Svi ovi centri povezani su u evropsku mrežu ENIC (European Network of National Information Centres on academic mobility and recognition) koja ima zadatak da promoviše i olakšava primenu konvencije.

Lisabonska konvencija ne zahteva da svaka zemlja potpisnica nužno uspostavi i nacionalnu agenciju za evaluaciju i akreditaciju. Međutim, konvencija obavezuje sve zemlje potpisnice da formiraju odgovarajuće centre koji će pružati adekvatne informacije o svim svojim visokoškolskim institucijama među kojima je i ocena kvaliteta programa koji se u njima izvode. Otuda sledi da ukoliko naša zemlja želi da potpiše Lisabonsku konvenciju, predstoji nam uvođenje nekih standardizovanih metoda vrednovanja. Nema nikakve sumnje da akredaticaja može biti jedan od ciljeva uvedenih metoda, o čemu se takođe mora postići neki dogovor. Dakle, ukoliko želimo da našim studentima omogućimo da postanu aktivni korisnici evropskog obrazovnog sistema moraćemo da se suočimo sa problemom vrednovanja i akreditacije. U tom smislu mogu da nam posluže iskustva gotovo svih evropskih zemalja koje su tokom poslednjih godina ispitivale različite moguće pristupe ovom problemu.

Ne upuštajući se u detaljnu analizu svih aspekata problema vrednovanja i akreditacije, navešćemo samo neke bitne elemente o kojima se mora doneti odluka pre nego što se pristupi uvođenju vrednovanja i akreditacije kao sastavnog dela našeg visokoškolskog sistema.

5.3. Pojam kvaliteta

Nema nikakve sumnje da je „kvalitet” najčešće korišćena reč u svim diskusijama o visokom školstvu ili o školstvu uopšte. Upkos tome, sam pojam kvaliteta ostaje nedo-

voljno definisan i gotovo uvek je upotrebljen u onom smislu u kome može da posluži za promociju određene ideje. Polazeći od pretpostavke da način na koji se definiše kvalitet bitno utiče na metodu ocene kvaliteta, u oblasti visokog obrazovanja pojam kvaliteta se najčešće grupiše u nekoliko kategorija:

- *Kvalitet kao mera vrednosti* – Ovo je tradicionalno shvaćanje kvaliteta u akademskoj zajednici koja kao cilj postavlja težnju da se bude najbolji u odnosu na neki postavljeni kriterijum. Polazna pretpostavka je da je ostvarivanje kvaliteta centralni zadatak akademske zajednice, i da ona sama najbolje može da oceni šta u nekom trenutku predstavlja maksimum kvaliteta. Na taj način naglašava se odgovornost akademske zajednice u korišćenju institucionalne autonomije i akademskih sloboda. Osnovni nedostatak ove koncepcije kvaliteta predstavlja teškoća da se on objektivizuje.
- *Kvalitet kao mera prilagođavanja cilju* – Ovde se polazi od ideje da pojam kvaliteta pojedinog programa studija zavisi od krajnjeg cilja koji imaju polaznici programa. Tako na primer jedan program može biti izuzetno dobar za obrazovanje istraživača, ali istovremeno krajnje loš za formiranje stručnjaka za praktičan rad. Drugim rečima, ovako shvaćen pojam kvaliteta polazi od potreba „korisnika“, pri čemu ne treba izgubiti iz vida da je i sam pojam korisnika visokoškolske nastave teško definisati. Studenti, poslodavci, akademska zajednica, državni organi – kao predstavnik društva – svi oni se pojavljuju kao korisnici sa ne baš uvek jednako shvaćenim potrebama. Otuda se, kod ovako formulisanog pojma kvaliteta, vrednovanje usmerava pre svega na procenu relevantnosti iskazanih potreba.

- *Kvalitet kao mera dostizanja praga* – Pretpostavlja se postojanje izvesnih normi i kriterijuma – standarda – koji predstavljaju prag kvaliteta, tako da se sve institucije koje zadovoljavaju postavljeni prag označavaju kao „kvalitetne visokoškolske institucije”. Nesumnjiva prednost ovakvog pristupa jeste da je on objektivn, jednostavno proverljiv i jednoobrazan u odnosu na ceo sistem visokoškolskog obrazovanja. Osnovni nedostatak, međutim, ogleda se u statičnosti postavljenih normi, koje se veoma teško menjaju i prilagođavaju u odnosu na promenjene uslove. Otuda, standardi gotovo uvek zaostaju za potrebama, tako da visokoškolske institucije nisu stimulisane da se prilagode novim okolnostima, uključe nova saznanja u pojedinim oblastima, odnosno da povećaju svoj kvalitet.

U najvećem broju evropskih sistema visokog obrazovanja prag se definiše preko *minimalnih standarda* koji obuhvataju opštu definiciju željenog znanja i veština koje diplomirani stručnjak treba da ima. Sve ustanove koje zadovoljavaju minimalni standard stiču pravo da postanu visokoškolske institucije. Od njih se, međutim, ipak očekuje da definišu i svoje dodatne ciljeve i da povećavaju svoj kvalitet ostvarivanjem tih ciljeva.

U poslednje vreme sve više se koristi kriterijum koji predstavlja razrađenu verziju „prilagođavanja cilju”:

- kvalitet u visokom obrazovanju mora biti definisan u svetlu specifičnih ciljeva;
- ciljevi moraju biti prilagođeni sistemu visokog obrazovanja;
- različite kategorije „korisnika” imaju legitimno pravo na različito definisanje ciljeva; težnja akademske zajednice da se ostvare najviše akademske vrednosti je dan je od dozvoljenih ciljeva;

- kao osnovni korisnik visokog obrazovanja studenti su izuzetno važna kategorija „korisnika“;
- sa povećanjem masovnosti visokog obrazovanja potrebe studenata sve su više diversifikovane tako da se „cilj“ najadekvatnije može definisati na nivou individualne visokoškolske ustanove, fakulteta ili programa studija, vodeći pri tome računa i o nacionalnim interesima.

5.4. Vrednovanje

Vrednovanje institucije je svaki postupak koji dovodi do ocene kvaliteta i/ili preporuke za dalje usavršavanje. *Akreditacija* je jedna od mogućih odluka koje se donose na osnovu rezultata vrednovanja. Tom odlukom se priznaje status neke visokoškolske institucije i daje dozvola za njen rad.

Pre nego što se u nekoj zemlji otpočne sa sprovođenjem vrednovanja obrazovnog sistema neophodno je da se donese čitav niz odluka vezanih za postupak vrednovanja.

5.4.1. *Ciljevi vrednovanja* – Glavni ciljevi vrednovanja mogu biti povećanje kvaliteta i nadzor (akreditacija ili finansiranje). Vrednovanje sa ciljem akreditacije ili donošenja odluka o obimu u kojem jedna institucija treba da bude finansirana podrazumeva jedan izuzetno ambiciozan postupak vrednovanja koji treba da obuhvati sve institucije i sve programe koji dovode do sticanja određenog akademskog stepena. U toku vrednovanja analiziraju se različiti indikatori, dok je konačni rezultat jasno formulisana ocena. Za razliku od toga, ukoliko se vrednovanje odnosi samo na povećanje kvaliteta onda ono može biti manje intenzivno i zahteva znatno manje resursa. Postupak vrednovanja je kvalitativan a rezultat se daje u obliku načelnih zaključaka i preporuka.

5.4.2. *Vrste vrednovanja* – Postoje dve osnovne vrste vrednovanja: *institucionalno* i *programsko*. Institucionalno vrednovanje fokusira se na upravljanje institucijom i njen me-

nadžment i to kako u finansijskom tako i u akademskom smislu. Ocenjuju se ciljevi, aktivnosti i prioriteti. Programsko vrednovanje odnosi se na jedan program u okviru koga se stiče određeni akademski stepen i procenjuju nastavni sadržaji i načini njihovog izvođenja.

5.4.3. *Obim vrednovanja* – Kod institucionalnog vrednovanja posebno je značajano da se odrede elementi koji će se uzimati u obzir, odnosno da se definiše obim vrednovanja. Teorijski vrednovanje može da uzme u obzir sve aspekte jedne institucije u kojoj se onda procenjuju sve njene jedinice, svi programi kojima se stiče neki akademski stepen, istraživačke i druge aktivnosti. U praksi, međutim, vrednovanje se obično usmerava samo na neke aspekte pojedine institucije. Naravno, ovi aspekti moraju biti pažljivo odabrani da bi se na osnovnu dobijenih rezultata mogli izvući odgovarajući konkretni zaključci.

5.4.4. *Granice vrednovanja* – I kod institucionalnog i kod programskog vrednovanja potrebno je da se odredi šta se sve obuhvata vrednovanjem. U tom smislu je bitno da se ustanovi da li se vrši vrednovanje jedne ili više institucija, odnosno jednog ili više programa i u kom kontekstu se oni žele uporediti. Tako je, na primer, u Francuskoj izvršeno vrednovanje više institucija u jednom regionu sa ciljem da se ustanovi do koje mere sve te institucije zadovoljavaju potrebe regiona. Pored toga, kod programskog vrednovanja neophodno je da se odredi koliki je uticaj institucije u okviru koje se program izvodi i u kojoj meri će se to uzimati u obzir.

5.4.5. *Troškovi vrednovanja* – Nesumnjivo je da opredeljenje u pogledu ciljeva, vrste, obima i granica vrednovanja neposredno određuje potrebne ljudske i materijalne resurse, a time i troškove vrednovanja. U skladu sa time, prilikom donošenja odluke o troškovima, a samim tim i o vrsti vrednovanja, treba uzeti u obzir broj visokoškolskih institucija koje postoje u zemlji i njihove raspoložive resurse.

5.4.6. *Metode vrednovanja* – Vrednovanje ima internu i eksternu dimenziju (samovrednovanje i spoljno vrednovanje). Dosadašnje iskustvo pokazuje da su to dva kamena temeljca svake uspešne procedure vrednovanja u visokom obrazovanju.

Značaj samovrednovanja ogleda se pre svega u činjenici da samo profesionalci koji rade u jednoj instituciji poznaju sve detalje aktivnosti koje se u njoj odvijaju. Pored toga, upravo ti stručnjaci koji su uključeni u proces samovrednovanja pozvani su da izvrše odgovarajuće promene da bi se unapredile institucije. Nadalje, pokazuje se da se motivisanost za prihvatanje promena povećava ako zaposleni doživljavaju vrednovanje kao nešto što oni sami rade radi unapređivanja svog posla. Konačno, dobro izvedeno samovrednovanje predstavlja samo po sebi dragoceno iskustvo. Zaposlenima se pruža prilika da steknu novi uvid u svoje aktivnosti i gotovo je izvesno da će sami uočiti čitav niz nedostataka. Dobro izvedeno samovrednovanje je potreban, a često i dovoljan uslov da bi se postigao cilj unapređivanja visokoškolske institucije.

Uprkos nesumnjivoj efikasnosti samovrednovanja njemu treba da se pridruži i spoljna komponenta, u prvom redu zato da bi se što više sačuvala objektivnost i kritičnost. Ukoliko je cilj vrednovanja povećanje kvaliteta, onda iskustvo spoljnih eksperata može da otvori nove perspektive i mogućnosti o kojima se interno nije ni razmišljalo. Pored toga, ukoliko je cilj vrednovanja nadzor institucije onda spoljno vrednovanje povećava kredibilitet dobijenih ocena.

Proces vrednovanja, prema tome, započinje samovrednovanjem koje se mora osmisliti tako da njegovi rezultati, ukoliko je to potrebno, omoguće ekspertskom timu da nastavi taj proces. Spoljno vrednovanje treba da podrži dva cilja: povećanje kvaliteta i nadzor. Da bi se ovo postiglo, ekspertski tim mora imati akademski i društveni autoritet i veoma jasne zahteve u pogledu izveštaja koji se od njega

očekuje. Otuda je, u zavisnosti od očekivanih ciljeva, neobično važno da se u ekspertskom timu uspostavi odgovarajući balans između predstavnika nacionalne (ili internacionalne) akademske zajednice i korisnika visokoobrazovnog sistema, pre svega predstavnika profesije (poslodavaca ili diplomiranih stručnjaka).

Ne treba posebno isticati da uspeh spoljnog vrednovanja zavisi i od prethodne obuke eksperata u okviru koje bi oni ovladali veštinama neophodnim za uspešno obavljanje posla kao što su objektivnost, istrajnost, intuiivnost i iznad svega želja da se pomogne da kvalitet nastave i adekvatno rukovođenje omoguće da učenje i istraživanje dostignu visoke standarde

5.4.7. *Smernice za vrednovanje* – Nema nikakve sumnje da sam postupak vrednovanja bitno zavisi od svih prethodno nabrojanih elemenata. Nezavisno od toga, smernice evaluacionog postupka moraju da uzmu u obzir nekoliko osnovnih činjenica:

- nacionalni kontekst – tip institucije, zakonske odredbe koje uređuju sistem visokog obrazovanja;
- institucionalni kontekst – tip institucije, njena misija i ciljevi
- akademski kontekst – akademska kultura i tradicija u okruženju
- specifičnost određene discipline (u slučaju programskog vrednovanja)

5.4.8. *Dokumentacija* – U procesu vrednovanja neophodno je da se prikupi određena količina informacija i podataka na osnovu kojih se onda donose odgovarajuće ocene. Pri tome, ukoliko se akcenat stavlja na nadzor institucije u skladu sa odgovarajućom zakonskom regulativom (akreditacija ili finansiranje) onda se veća pažnja usmerava na takozvane čvrste podatke, kao što su kvalifikaciona struktura zaposlenih ili procenat diplomiranja. Ukoliko se međutim vrednovanje izvodi samo u cilju povećanja kvaliteta, tada

su od većeg značaja „meki podaci“, kao što su studentske ocene ponuđenih kurseva ili recenzija nastavnih programa. Nesumnjivo je da se tokom vrednovanja mora uspostaviti neki balans između obe vrste podataka.

Izbor podataka koji će se prikupljati zavisi od usvojene metode vrednovanja. Moguće je usmeriti pažnju na tzv. *merljive indikatore* koji se dele na: *ulazne indikatore* (nastavna oprema i formalne kvalifikacije nastavnika), *procesne indikatore* (nastavni planovi i programi, procenat prolaznosti na ispitima), i *izlazne indikatore* (specifično znanje ili praktične veštine koje poseduje diplomirani stručnjak). Merljivi indikatori obuhvataju *indikatore performanse* (prosečna dužina studija, procenat odustalih od studija, ocene nastave od strane studenata itd), kao i druge indikatore koji ne moraju nužno biti vezani za performansu sistema (sastav nastavnog osoblja prema kvalifikacijama, odnos broja nastavnika i studenata, raspoloživost učila, troškovi studija po jednom studentu itd). Neadekvatnom mešavinom ovih indikatora i načina izvođenja vrednovanja (popunjavanje upitnika i/ili poseta eksperata) sam postupak vrednovanja može postati izuzetno birokratizovan i jedva dovesti čak i do same ocene da li neka ustanova zadovoljava prag kvaliteta. Naravno da je daleko teže odabrati takve indikatore koji će omogućiti ne samo proveru dostizanja praga kvaliteta već i stimulisati instituciju da uvođenjem niza novina poveća svoj kvalitet.

Prilikom definisanja skupa indikatora mora se voditi računa o njihovoj merljivosti ali i o relevantnosti u smislu dobijanja odgovarajućih zaključaka. Merljivosti se najčešće poklanja veća pažnja jer ona znatno olakšava pripremanje dokumentacije. Pri tome se zaboravlja da suština nije u prikupljanju svih indikatora i pravljenju njihovog pregleda, već u njihovoj relevantnosti, odnosno načinu na koji dobijeni indikatori treba da se kombinuju pri formiranju konačne ocene.

Alternativa merljivim indikatorima jeste postupak recenzije od strane odgovarajućeg ekspertskog tima. Ova recenzija se može izvršiti na osnovu prikupljenih podataka, ali i na osnovu opšteg utiska koji eksperti steknu pri poseti instituciji. Osnovna prednost recenzije je njena sveobuhvatnost, odnosno rasterećenost od ocenjivanja malih pojedinačnih aspekata. Glavna mana, međutim, ogleda se u činjenici da je recenzija uvek u izvesnom smislu subjektivna ocena.

5.5. Osnovni principi i mogući zakonski okvir pri formiranju agencija za vrednovanje i akreditaciju

Uprkos činjenici da se postupci vrednovanja razlikuju u pojedinim zemljama, postoje izvesne zajedničke osobine koje su postale opšteprihvaćeni međunarodni standardi. Ovi standardi zasnivaju se na četiri osnovna principa:

- Proces vrednovanja mora biti autonoman u odnosu na državu i instituciju. To zapravo znači da agencija za vrednovanje mora biti potpuno nezavisna u pogledu odabranih metoda i rezultata i to kako od države tako i od pojedinih institucija koje se ocenjuju.
- Samovrednovanje je prvi korak u svim postupcima vrednovanja. Na osnovu izveštaja o rezultatima samovrednovanja ekspertski tim dobija detaljni opis pojedine institucije u kojima su naznačene prednosti i nedostaci same institucije i to u kontekstu uslova u okruženju u kome ona deluje.
- Glavni cilj spoljne recenzije je da verifikuje izveštaj o rezultatima samovrednovanja, da predloži promene u pojedinim aspektima koji se mogu dalje usavršavati i da omogući uspostavljanje konstruktivnog dijaloga između ocenjivača i ocenjivanih koji će pomoći da se saznanje do koga se došlo samovrednovanjem još više produbi.

- Eksterni tim publikuje izveštaj o rezultatima vrednovanja. Osnovna svrha ovog izveštaja je da sama institucija, ali i svi korisnici budu valjano informisani o trenutnom stanju institucije. Pored toga, on predstavlja i osnov za dalji razvoj institucije.

Proces vrednovanja visokoškolskog sistema svakako mora biti i zakonski regulisan. Nema nikakve sumnje da odgovarajući zakonski okviri zavise od vrste vrednovanja koje se želi uvesti. Pored toga, zakonske regulative zavise i od institucionalnog položaja agencije za vrednovanje (državna agencija, nevladina organizacija, privatna agencija). Izvesno je ipak da osnovne smernice neophodne zakonske regulative treba da uključe:

- utvrđivanje potrebe za vrednovanjem u sistemu visokog obrazovanja zajedno sa ciljevima vrednovanja (poboljšanje ili akreditacija);
- procedura priznavanja statusa agencije za vrednovanje i davanje dozvole za njen rad;
- odgovornost (ko i kako) za procenu ispravnosti vrednovanja (metavrednovanje) u smislu validnosti, efikasnosti i valjanosti dobijenih rezultata;
- moguće posledice rezultata vrednovanja (ko je prvenstveno odgovoran za povećanje kvaliteta, ko akredituje instituciju ili program, koje su posledice sa gledišta finansiranja od strane države itd.).

Opšte je prihvaćeno mišljenje da zakonska regulativa ne treba da sadrži detalje vezane za postupke vrednovanja (interne i eksterne) kao ni za sastav ekspertskih timova. Na taj način sistem vrednovanja zadržava fleksibilnost i lako se prilagođava promenjenim uslovima ili ciljevima.

Sam rad agencije za vrednovanje (sastav odbora i komisija), kao i način njenog funkcionisanja (metode, učestanost vrednovanja itd.) može biti deo zakonske regulative ili može biti prepušten statutu same agencije (pod nadzorom agencije za metavrednovanje). Međutim, agenciji za vred-

novanje mora biti prepušteno da sama u okviru svog statuta i drugih akata utvrdi pravila kojima se definišu sledeći aspekti procedure vrednovanja:

- smernice za sprovođenje samovrednovanja i formiranje odgovarajućeg izveštaja;
- postupak za obuku za samovrednovanje i za ekspertске timove;
- način formiranja ekspertskih timova;
- protokol za posete ekspertskog tima (predlog programa posete, uloge rukovodioca i ostalih članova tima, osnovna pitanja o kojima će se razgovarati, očekivanja i ograničenja u pogledu gostoprimstva, poklona itd.);
- smernice za izradu izveštaja ekspertskog tima;
- pravila za prihvatanje izveštaja koja uključuju i mogućnost komentara ili žalbe ocenjivane institucije u pogledu iznetih podataka ili ocena;
- posledice rezultata vrednovanja;
- publikovanje izveštaja samovrednovanja i spoljnog vrednovanja, kao i svih drugih dokumenata koji su nastali u procesu vrednovanja.

5.6. Zadaci agencija za vrednovanje

Osnovni zadaci agencije za vrednovanje obuhvataju:

- donošenje odluke o institucijama i/ili programima koji će se vrednovati;
- donošenje odluke o ciljevima vrednovanja i formiranje osnovnih smernica;
- pomoć instituciji u toku izvođenja samovrednovanja;
- izbor i obuka eksperata;
- izbor vrsta grupa koje će biti uključene u posetu instituciji;
- definisanje odgovornosti svakog pojedinog eksperta;
- pružanje svih relevantnih informacija i praktične pomoći ekspertskom timu;

- neposredno informisanje članova tima pred posetu instituciji;
- organizovanje posete instituciji;
- pisanje i publikovanje konačnog izveštaja.

Od suštinskog značaja je da agencija bude autonomna u svom radu i da samostalno raspolaže određenim budžetom. Čak i onda kada finansijska sredstva dobija od države (najčešće od Ministarstva prosvete), agencija treba da samostalno odlučuje o godišnjem rasporedu vrednovanja, angažuje i plaća stalno zaposleno osoblje, odabira eksperte i pokriva troškove njihovog rada.

5.7. Umesto zaključka

Na osnovu svega izloženog jasno je da ne postoji gotov recept po kome treba formirati nacionalnu agenciju za vrednovanje, niti komisiju koja bi na osnovu rezultata vrednovanja donosila odluku o akreditaciji. Uostalom, kao što je već rečeno, svrha ovog teksta i nije da ponudi gotovo rešenje, već pre da ukaže na jedan od problema u sistemu visokog obrazovanja čije nam rešavanje predstoji. Srećna okolnost je da nismo prvi koji se srećemo sa datim problemom, te da postoji obilje literature koja razmatra različite teorijske i praktične aspekte. Ovaj pregled napravljen je na osnovu diskusija i zaključaka nekoliko konferencija na kojima se razmatralo ovo pitanje, na kojima su učestvovali i predstavnici AAOMa, kao i na osnovu sledećih dokumenata:

6. Zakonska regulativa u oblasti visokog obrazovanja u Evropi

6.1. Predistorija

Svoju osnovnu funkciju – *produbljivanje znanja* – univerzitet je vekovima uspešno obavljao u okviru jedne striktno hijerarhijske organizacione strukture u čijoj su se osnovi nalazili studenti, a na vrhu najugledniji profesori. Prateći društvene i ekonomske promene univerzitet je tokom vremena preuzeo i značajnu društvenu funkciju u pogledu kreiranja društvene politike u pojedinim oblastima života, kao i funkciju centra za profesionalnu i stručnu obuku. Na taj način univerzitet od centra za učenje koji indirektno doprinosi razvoju društva, prerasta u instituciju koja neposredno obavlja izvesne usluge. Početkom šezdesetih godina proteklog veka u zemljama Zapadne Evrope uočava se da sve te različite funkcije univerzitet ne uspeva da integriše u skladu sa zahtevima društvenog razvoja. Istovremeno, sa naglim razvojem industrije, dolazi i do znatnog porasta broja studenata koji univerzitet počinju da doživljavaju kao posrednika u raspodeli društvenih i ekonomskih mogućnosti. Sagledavajući da se univerzitet našao pod pritiskom studenata, ali i šire društvene zajednice, države odlučuju da preuzmu ozbiljniju ulogu u oblikovanju daljeg razvoja univerziteta. Tako dolazi do sveobuhvatne zakonodavne reforme sistema visokog obrazovanja u okviru koje se akcenat pomera sa odredbi kojima se reguliše potreba, ka odredbama kojima se reguliše pružanje usluga.

Za razliku od zemalja Zapadne Evrope, u zemljama istočnog bloka, zakonodavna regulativa u oblasti visokog obrazovanja ozbiljnije oblikuje univerzitet odmah po završetku Drugog svetskog rata. Osnovna ideja zakonodavca bila je da se univerzitet oblikuje kao snažan promotor socijalističkog društva i privrede. Ova tendencija je, prirodno, naišla na otpor na univerzitetu. Zakonodavna regulativa tokom četrdeset godina trajanja ovih režima predstavlja svojevrsnu istoriju borbe između vlasti i univerziteta, između doktrine i razuma.

6.2. *Neposredni zadaci*

Imajući u vidu da se na prelazu dva veka dogodila tehnološka revolucija koju smo mi gotovo prespavali pritisnuti sankcijama i izolacijom, jasno je da nama predstoji ozbiljna reforma sistema visokog obrazovanja. U okviru reforme neophodno je ne samo da modernizujemo nastavne planove, metode rada ili način upravljanja, već da preispitamo i samu ulogu tradicionalnog univerziteta u svetlu narastajuće ponude obrazovanja na daljinu i doktrine o učenju celog života.

Nema nikakve sumnje da u sklopu reforme visokog obrazovanja mora da se izvrši i ozbiljna revizija zakonske regulative. Ovaj problem je utoliko teži što nas je iskustvo tokom poslednje decenije naučilo da svako donošenje zakona predstavlja svojevrsno „otvaranje fronta” između akademske zajednice i državnih organa. Otuda se, po pravilu, retko kada otvara rasprava o opštim principima na kojima bi sistem visokog obrazovanja trebalo da bude organizovan, kao i o osnovnim načelima koja treba da se regulišu zakonom, već se odmah pristupa raspravi o pojedinačnim članovima i to, pre svega, o onima kojima se reguliše pitanje upravljanja visokoškolskom institucijom, dok se sva druga pitanja ostavljaju po strani. Konačno, u želji da ojača liniju odbrane autonomije, akademska zajednica je čvrsto uvere-

na da njoj pripada pravo (i obaveza) da formira i sam tekst zakona.

Nasuprot tome, u najvećem broju evropskih zemalja opšte je uverenje da demokratski izabrana vlast ima pravo i dužnost da obezbedi uslove i finansijska sredstva neophodna za funkcionisanje visokoškolskog sistema. To zapravo znači da država ima pravo da formira i menja državne institucije visokog obrazovanja, da svakoj od tih institucija dodeli određenu misiju (uključujući i vrstu diploma koje se dodeljuju), da određuje broj studenata koji mogu da se upišu, visinu budžeta, kao i da daje dozvole za rad privatnim univerzitetima. U tako postavljenim okvirima, akademska institucija ima pravo i odgovornost da se opredeli za strukturu internog upravljanja, da bira svoje rukovodioce, da zapošljava i unapređuje nastavnike, da određuje nastavne planove i programe, da obavlja selekciju kandidata pri upisu na fakultet, dodeljuje diplome itd. Smatra se da obaveza visokoškolske institucije da polaže račun o svome radu nije u suprotnosti sa njenom autonomijom, već samo zahteva povećanu odgovornost i jačanje upravljačkih i menadžerskih sposobnosti. Konačno, svaki član univerziteta mora imati zagarantovanu slobodu govora, izbora oblasti istraživanja, prava da učestvuje u upravljanju institucijom i da se udružuje u profesionalna (strukovna) udruženja.

Pored toga, stoji i činjenica da smo mi još jedina zemlja u Evropi gde univerzitet zapravo predstavlja labavu asocijaciju fakulteta. Ovakva praksa je napuštena u mnogim zemljama zato što se između ostalog došlo i do uverenja da je univerzitet na javnoj sceni mnogo jači ako nastupa sa autoritetom jednog koordiniranog upravljačkog tima, a ne kroz disonantne stavove brojnih nezavisnih, često međusobno suprotstavljenih, fakulteta.

Naravno da niko nema pravo da od našeg visokoobrazovnog sistema zahteva da a priori prihvati sve ove stavove. Izvesno je, međutim, da ni mi nemamo nikakav valjan raz-

log da ih sami ne preispitamo u svetlu iskustva drugih. Pre nego što se ukratko predstave tuđa iskustva, čini se da ima potrebe da se istakne još jedno pitanje koje se otvara u diskusijama o predstojećoj reformi. Naime, u našoj akademskoj javnosti prisutno je osećanje da se pod pritiskom Evropske zajednice reformišu samo univerzitetski sistemi u zemljama istočne i jugoistočne Evrope. Skoro da se širi uverenje da se radi o svojevrsnoj obrazovnoj kolonizaciji, da neko ima želju da nas natera da promenom zakonske regulative „amerikanizujemo“, odnosno „pokvarimo“ naš visokoo obrazovni sistem koji je inače na veoma visokom nivou.

Bez želje da se prejudicira bilo koji konačan zaključak u tom pogledu, možda bi imalo smisla da se pogleda preambula nemačkog zakona o visokom obrazovanju koji je poslednju reviziju doživeo januara 1999. godine. Tom prilikom usvojen je niz amandmana kojima se između ostalog uvodi:

- Finansiranje visokoškolskih institucija na osnovu performanse;
- sistematsko vrednovanje nastave i istraživanja, pri čemu studenti dobijaju važnu ulogu u vrednovanju nastave;
- ograničava se dužina osnovnih studija na četiri godine za visoke škole i četiri i po godine za diplomu sa magistraturom, odnosno tri do četiri godine za prvi stepen akademskog zvanja (ekvivalentan BSc) i jednu do dve godine za magistarske studije;
- institucije se obavezuju da studentima obezbede akademske konsultacije u okviru kojih će im pomoći da utvrde da li studije za koje su se opredelili odgovaraju njihovim željama i sklonostima;
- uvodi se sistem bodova za svaki predmet, čime se omogućava jednostavniji prelaz sa fakulteta na fakultet;

- zahteva se provera nastavnih sposobnosti pri angažovanju nastavnika i dodeljivanju odgovarajućih znanja

U obrazloženju ovih izmena navodi se da one predstavljaju samo početak reforme visokog obrazovanja koja treba da dovede do prilagođavanja sistema zahtevima dvadeset prvog veka. Polaznu osnovu ovih reformi čini očekivanje da u dvadeset prvom veku više neće postojati jedan standardizovan tip visokoškolske institucije, već će se razviti ustanove različitih profila. Očekuje se da će se u okviru ovih institucija odvijati i nastava i istraživanje i da će one predstavljati regionalne obrazovne centre i nukleuse međunarodne saradnje. Institucije visokog obrazovanja moraće da pruže i znanje i veštine. Njihov zadatak biće da pripremaju mlade ljude za veoma veliki broj raznovrsnih profesija i podstiču preduzetništvo. Otuda se deregulacijom zakonske regulative otvara prostor za njihovo samostalno prilagođavanje novim zahtevima i omogućava konkurencija. Čvrsto je uverenje da se samo kroz otvorenu konkurenciju ustanove mogu podstaći na razvoj obrazovnog i istraživačkog rada koji može da odgovori zahtevima epohe znanja koja je na pomolu.

6.3. Evropska iskustva

Sa ulaskom zemalja Istočne Evrope u tranziciju, postavilo se i pitanje reforme zakonske regulative. U želji da se svim zainteresovanim zemljama pruži pomoć u ovoj reformi, Komitet za visoko obrazovanje Saveta Evrope (CC-HER) formirao je 1990. godine grupu eksperata u okviru projekta zakonodavnih reformi (LRP – Legislative Reform Program). Osnovni zadatak bio je da se pruži pomoć u reformi koja je obuhvatala izuzetno veliko područje sa oko 10 miliona studenata (oko polovine ukupnog broja studenata u Evropi), oko milion nastavnika i preko 1.000 visokoškolskih institucija. Ubrzo se, međutim, pokazalo da nedostatak opšte

prihvaćenih evropskih standarda u ovoj oblasti onemogućava jedinstveni pristup celom problemu. Činjenica da se i u drugim evropskim zemljama u isto vreme razmišljalo o reformi, istina sa različitih pozicija i s drugačijim ciljem, samo je otežala celu situaciju, jer nisu postojali ni primeri na koje bi se moglo ukazati. Otuda se došlo do zaključka da je neophodno da se težište projekta pomeri ka razvoju mehanizama, programa i normi koji će omogućiti visokoškolskim institucijama da prate i prilagođavaju se promenama u demokratskom društvu.

Projekat je trajao punih deset godina i ako prema izveštaju autora i nije rezultovao nekom celovitom teorijom u pogledu zakonske regulative, on je otvorio čitav niz pitanja od značaja za rad visokoškolskih institucija i kroz brojne sastanke, diskusije i izveštaje omogućio široku razmenu mišljenja i iskustava. U raskoraku između nemogućnosti da se odmah pristupi radikalnoj reformi i potrebe da se neki elementi što brže promene, u velikom broju zemalja Istočne Evrope u protekloj je deceniji izvršeno po nekoliko zakonodavnih reformi. Tako je stvorena jedinstvena prilika da se sva iskustva odmah razmenjuju i analiziraju i da se uočeni nedostaci potom otklanjaju.

U završnom izveštaju po okončanju projekta na osnovu svih izvršenih analiza, izdvojen je niz opštih načela u pogledu formiranja zakonske regulative. Pri tome se ističe da svrha ovih načela nije da ultimativno nameću bilo koje rešenje, već ih je pre potrebno shvatiti kao skup u praksi proverenih preporuka. Ove preporuke između ostalog obuhvataju i sledeće elemente.

- *Opseg zakonske regulative* – Nema potrebe da se jednim zakonom detaljno specifikuju svi aspekti visokoškolskog sistema obrazovanja. Načelna opredeljenja formulišu se zakonskim aktom u kome se precizira osnovna struktura sistema, prava pojedinca i odgovornost države. Ostali elementi se razrađuju u okvi-

- ru posebnih podzakonskih akata, kao i statuta i pravilnika samih institucija.
- *Posrednička uloga* – Odnos između države i niza autonomnih institucija nužno će dovesti do pregovora (ili dogovora) o čitavom nizu pitanja. Iskustvo pokazuje da je najefikasnije ako u ovim pregovorima postoji jedna posebna organizacija koja zastupa interese svih visokoškolskih institucija (ili bar onih koje smatraju da imaju zajedničke interese). U najvećem broju zemalja tu ulogu ima *Nacionalna rektorska konferencija*, koja se konstituiše kao posebna organizacija u koju se univerziteti učlanjuju po svojoj želji.
  - *Prava i slobode u oblasti obrazovanja* – Opšti je stav da ne postoji obaveza države da svima koji imaju određene kvalifikacije obezbedi visokoškolsko obrazovanje. Uprkos tome, očekuje se da država ipak učini napor da to obrazovanje učini dostupnim što većem broju svojih građana. Pored toga, ukoliko se dozvoli formiranje privatnih visokoškolskih institucija, mora da se posveti posebna pažnja pri njihovoj akreditaciji. Pravo obrazovanja na jezicima manjina izdvojeno je kao izuzetno osetljivo pitanje. Tako na primer, razmatrajući ovaj problem posebno u okviru makedonskog sistema visokog obrazovanja LRP je predložila da se prihvati postojanje osnovnog prava grupe građana da formira obrazovnu instituciju u kojoj se nastava izvodi na jeziku manjine, ali i prava države da takvoj ustanovi prizna ili ne prizna status visokoškolske institucije.
  - *Misija institucije* – Predlaže se formulisanje opšte i specifičnih misija institucije. Kao opšta misija navodi se uloga univerziteta u omogućavanju studiranja i podsticanja kritičkog, nezavisnog preispitivanja činjenica. Među specifičnim misijama institucije ističe se njena rastuća uloga u profesionalnom obrazovanju, kre-

iranju društvenih programa, povećanju kvaliteta usluga itd. U zemljama Istočne Evrope gde je dugi niz godina težište istraživanja bilo prebačeno na naučne institute posebna pažnja se poklanja reafirmaciji uloge univerziteta u primenjenom i fundamentalnom istraživanju.

- *Organizacija studija i odgovarajuće diplome* – U skladu sa Bolonjskom deklaracijom najveći broj evropskih zemalja uvodi dvostepenu nastavu – osnovnu i post-diplomsku – skraćujući pri tome vreme neophodno za dobijanje prve diplome.
- *Uloga države* – Predlaže se da država nadzor nad radom visokoškolskih institucija poveri odgovarajućem ministarstvu. Ono je u načelu odgovorno i za pokretanje zakonodavnih reformi. Država pored toga preuzima na sebe obavezu finansiranja određenih visokoškolskih institucija. Preporučuje se da država odredi ukupan budžet jedne institucije, a da se samoj instituciji prepusti odgovornost za raspodelu finansijskih sredstava u skladu sa svojim potrebama i planovima za razvoj. Naravno, u tom slučaju moraju se razraditi mehanizmi kontrole trošenja dodeljenih sredstava.
- *Upravljanje institucijom* – Preporučuje se jačanje uloge univerziteta i to tako što će samo univerzitet imati svojstvo pravnog lica. Za razliku od toga, nije usaglašeno mišljenje u pogledu veličine i sastava, pa čak ni naziva centralnog organa upravljanja (senat, savet). Smatra se da je neophodno da šira zajednica (osnivač i ostali akteri) delegiraju svoje predstavnike u ovo telo, ali ne postoji nikakav stav u pogledu odnosa broja ovih predstavnika i broja članova koje delegira univerzitet. Preporučuje se jasno definisanje prava i obaveza rektorata, sa naglaskom na povećana prava u upravljanju, ali i povećanu odgovornost. Rektoratu se

poverava uloga predstavljanja i vođenja institucije u smislu artikulacije strateških opredeljenja. Istovremeno se naglašava potreba za visokoprofesionalnim administratorom (posebno u onim institucijama gde se rektor bira sa ograničenim mandatom) koji bi podržao rektora u njegovim aktivnostima. Ograničena studentska participacija takođe je postala sastavni deo prakse svih visokoškolskih institucija.

- *Kontrola kvaliteta* – Predlaže se uvođenje samovrednovanja i spoljnog vrednovanja institucija, koje će podsticati povećanje kvaliteta rada iznad minimuma koji se zahteva za akreditaciju.
- *Učenje* – Opredeljujući se između tri najčešće primenjivane paradigme visokog obrazovanja: tržišnog model – snabdevači i potrošači, modela *javnih usluga* – servis i građani, i *korporativnog modela* obrazovne zajednice, LRP je podržala ovaj poslednji, zalažući se da se u statutarnim odredbama nastavnici, saradnici i studenti vide kao jedno telo sa različitim obavezama i odgovornostima, ali sa istim ciljem.

6.4. Umesto zaključka

Nema nikakve sumnje da će se sistem visokog obrazovanja neprekidno menjati prateći promene u društvu. Otuđa se i ne može govoriti o nekim optimalnim, jednom zauvek datim zakonskim rešenjima. Ovaj problem je utoliko izraženiji danas kada tehnološka revolucija zahteva preispitivanje i same osnovne uloge univerziteta. Koncept studiranja tradicionalno označava sticanje znanja u procesu razmišljanja i kritičkog preispitivanja, a ne kroz prostu akumulaciju informacija, podataka i činjenica koju danas promoviše internet. Uloga profesora kao centralnog stožera akademske institucije se pojavom učenja na daljinu takođe dovodi u pitanje. Ključni problem nije zapravo u samoj činjenici da predstoji transformacija univerziteta. Tokom veko-

va menjajući se, od vere ka rasuđivanju, od rasuđivanja ka kritičkom preispitivanju, univerzitet je pokazao da je sposoban da redefiniše svoju misiju. Problem je zapravo u tome što se u ovom trenutku ne može jasno sagledati tačan ishod tih promena. Upravo zato je od izuzetne važnosti da zakonska regulativa uspostavi neku vrstu ravnoteže između čitavog niza nedovoljno jasnih, a ponekad i kontradiktornih zahteva koje pred univerzitet postavljaju globalizacija i tehnologija i da zapravo omogući formiranje univerziteta koji će moći neprekidno da se menja.

Nezavisno od predstojećih promena čini se da jedan aspekt odnosa univerziteta prema državi – odnos između zavisnosti od države i autonomije – ipak ostaje konstantan i u budućnosti. Sve donedavno sistem visokog obrazovanja nalazio se u okruženju u kome je autonomija shvatana kao sloboda od zavisnosti, dok je zavisnost nametana gušenjem svake autonomije. Analizirajući mogućnost uravnotežavanja ovih težnji, nakon desetogodišnjeg rada na problemima vezanim za zakonsku regulativu, koordinator programa, u završnom izveštaju između ostalog navodi i sledeće.

„Došlo se do zaključka da je posle brojnih moralnih i intelektualnih poraza, koje je najčešće sam sebi naneo, sistem visokog obrazovanja u Evropi bio prinuđen da nauči tri lekcije:

- Univerzitet mora da napusti osnovnu ideju da je njegov zadatak da promoviše znanje zarad znanja koje nema cilj izvan sebe i vrednosno je neutralno.
  - Univerzitet mora da redefiniše pojam autonomije povezujući ga sa intelektualnom i moralnom odgovornošću pojedinaca, kao i institucije u celini
  - Univerzitet mora da ima aktivni odnos prema demokratiji – demokratija ne može da se razvija bez obrazovanja, ali ni obrazovanje bez demokratije
- (...)

Pred visokoškolskim institucijama nalazi se istina delikatna, ali neophodna misija. Budući da su iluzije o snazi akademskih vrlina u odolevanju diktatorskom glajhšaltungu razbijene nekoliko puta tokom proteklog stoleća, čini se da uloga koju univerzitet treba da ima u obrazovanju studenata za demokratiju, prevazilazi njegove sposobnosti. Neuspeh akademske zajednice da odoli diktatorskom pritisku ukazuje na to da visoko obrazovanje mora ponovo steći moralno-političku, ili, drugačije rečeno, demokratsku ulogu koja je najpre izgubila ugled, a potom bila suzbijena. ”¹

Dodatak – Različiti nivoi zakonske regulative

U okviru rada na Programu zakonskih reformi, urađena je i studija vezana za pitanja upravljanja u visokom obrazovanju. Zaključeno je da se formiranjem višeslojne zakonske regulative može ostvariti veća fleksibilnost i kompetitivnost univerziteta. Sledeće preporuke određuju pitanja koja treba regulisati na svakom od nivoa.

Osnovni zakon

- definiše visoko obrazovanje;
- definiše vrste visokoškolskih institucija;
- definiše način formiranja, ukidanja i spajanja državnih visokoškolskih institucija;
- dozvoljava formiranje privatnih visokoškolskih institucija i određuje uslove pod kojima mogu biti akreditovane;
- određuje obim autonomije različitih tipova institucija;
- određuje način sticanja statusa pravnog lica;
- definiše opšte uslove u pogledu priznavanja diploma,
- definiše u najširem smislu način upravljanja i finansiranja državnih institucija, i određuje uslove kojima može biti uslovljeno finansiranje;

---

¹ Peter Fisher-Appelt, "One Europe to Tend, The LRP as Agent of Democratic Change in Higher Education", Izveštaj podnet na 7. plenarnom zasjedanju CC-HER održanom u Strazburu, Marta 2000.

- propisuje način finansijske kontrole institucije i definiše finansijsku odgovornost rukovodstva;
- određuje meru u kojoj su institucije dužne da podnose državi izveštaj o svom radu;
- propisuje u najširem smislu način akreditacije i vrednovanja institucija;
- obezbeđuje akademske slobode zaposlenih i zaštitu od proizvoljnih kazni;
- specifikuje pravo državnih institucija da naplaćuju školarinu;
- specifikuje obim dozvoljenih komercijalnih aktivnosti državnih institucija;
- propisuje u najširem smislu način pružanja finansijske pomoći studentima;
- propisuje u najširem smislu prava na organizovanje studenata i zaposlenih;
- obezbeđuje mehanizme za rešavanje sporova između države i visokoškolskih institucija;

Drugi zakonski nivo (grupa institucija povezanih po nekom kriterijumu)

- postavlja minimalne zahteve u pogledu demokratskog internog upravljanja i menadžmenta;
- propisuje detaljan postupak raspoređivanja finansijskih sredstava;
- propisuje vrstu statističkih podataka koje je institucija dužna da obezbedi;
- propisuje zahteve u pogledu plana, budžeta i izveštaja koje institucija mora da priprema;
- propisuje detaljne mehanizme akreditacije i vrednovanja;
- propisuje detaljan način obezbeđivanja finansijske podrške studentima;
- propisuje mehanizam određivanja plata zaposlenih;
- propisuje način na koji državna institucija može da naplaćuje školarinu;

- specifikuje mehanizme za rešavanje internih sporova;

Statut i pravilnici institucije

- određuje ime, pečat, grb, ciljeve itd.;
- razgraničava članove institucije na pojedine grupacije (nastavno osoblje, administrativno osoblje, studente itd.);
- određuje način zapošljavanja, uslove, trajanje itd.;
- specifikuje detalje vezane za upravljanje – menadžment :
- formiranje internih upravljačkih organa i način utvrđivanja njihove odgovornosti;
- menadžerske poslove (i zvanja);
- finansijsku odgovornost;
- izbor i postavljanje u upravljačkim organima ili na menadžerskim poslovima;
- propisuje način prijema studenata i uslove za prelaz iz godine u godinu;
- obezbeđuje uslove za formiranje studentskih organizacija i organizacija zaposlenih;
- propisuje mehanizme nagrađivanja;
- određuje način zaštite intelektualne svojine zaposlenih;
- specifikuje mehanizme za rešavanje sporova između članova institucije.²

---

² D. J. Farrington, »Governance in Higher education: Issues arising from the work of the Legislative reform Programme for Higher Education and Research of the Council of Europe«, DECS/LRP (98) 28.

7. Bolonjska deklaracija

EVROPSKA ZONA VISOKOG OBRAZOVANJA

Zajedničko saopštenje evropskih ministara obrazovanja sa sastanka u Bolonji 19. juna 1999.

Zahvaljujući izuzetnim dostignućima u poslednjih nekoliko godina, evropski proces integracije postao je sve konkretnija i relevantnija stvarnost za Zajednicu i njene građane. Očekivano dalje proširenje uz produblјivanje odnosa sa ostalim evropskim zemljama, daje i šire dimenzije toj stvarnosti. U međuvremenu, svedoci smo porasta svesti u velikom delu političke i akademske zajednice i javnog mnjenja o potrebi za uspostavlјanjem još celovitije i prostranije Evrope, a naročito o potrebi jačanja njenih intelektualnih, kulturnih, društvenih, naučnih i tehnoloških dimenzija i oslanjanju na njih.

Evropa Znanja sada je široko prihvaćena kao nezamenljivi faktor društvenog i ljudskog rasta i neizostavna komponenta konsolidacije i obogaćenja evropskog građanskog prava sposobnog da građanima pruži neophodne nadležnosti za suočavanje sa izazovima novog milenijuma, uz svest o zajedničkim vrednostima i pripadnosti istom društvenom i kulturnom prostoru.

Vrhunska važnost obrazovanja i obrazovne saradnje za razvoj i jačanje stabilnih, mirnih i demokratskih društava doživela je opštu potvrdu, tim više ako se uzme u obzir situacija u Jugoslovenskoj Evropi.

Sorbonska deklaracija od 25. maja 1998, zasnovana na ovim razmatranjima, stavila je naglasak na centralnu ulogu Univerziteta u razvoju kulturnih dimenzija Evrope. Kao glavni put unapređenja mobilnosti građana i sposobnosti za zapošljavanje i razvoj čitavog kontinenta uopšte, ona je istakla stvaranje Evropske zone visokog obrazovanja.

Potpisujući je ili izražavajući svoju načelnu saglasnost, nekoliko evropskih zemalja prihvatilo je poziv da se posveti ostvarenju ciljeva koje je deklaracija istakla. Smer u kome se odvijalo nekoliko reformi sistema visokog obrazovanja, koje su u međuvremenu preduzete u Evropi, dokazao je odlučnost mnogih vlada da deluju.

Evropske institucije visokog obrazovanja, sa svoje strane, prihvatile su izazov i preuzele vodeću ulogu u stvaranju Evropske zone visokog obrazovanja u skladu sa temeljnim načelima postavljenim na bolonjskom Magna Charta Universitatum 1998. To je od najveće važnosti s obzirom da nezavisnost i autonomija Univerziteta obezbeđuju kontinuirano prilagođavanje visokog obrazovanja i istraživačkog sistema promenljivim potrebama, zahtevima društva i usavršavanjima naučnog znanja.

Krenulo se pravim putem ka važnom cilju. I pored toga, ostvarenje veće kompatibilnosti i komparabilnosti sistema visokog obrazovanja zahteva kontinuirani zamah da bi se u potpunosti ispunilo. Trebalo bi da ga podržimo donošenjem konkretnih mera koje bi dovele do vidljivih pomaka unapred. Sastanak od 18. juna, na kome su učestvovali vodeći stručnjaci i naučnici iz svih naših zemalja, pružio nam je vrlo korisne sugestije u vezi sa inicijativama koje bi trebalo preduzeti.

Naročito moramo obratiti pažnju na povećanje međunarodne konkurentnosti evropskog sistema visokog obrazovanja. Vitalnost i efikasnost svake civilizacije može se meriti stepenom privlačnosti koji njena kultura ima u odnosu na druge zemlje. Mi treba da se pobrinemo da evropski sistem visokog obrazovanja na svetskom nivou stekne onaj stepen atraktivnosti koji bi bio jednak stepenu atraktivnosti naših izuzetnih kulturnih i naučnih tradicija.

Potvrđujući našu podršku opštim principima koje je postavila Sorbonska deklaracija, obavezujemo se na koordinaciju politika naših zemalja kako bi se u kratkom roku, u svakom slučaju bar tokom prve dekade trećeg milenijuma, ostvarili sledeći ciljevi za koje smatramo da su od primarne važnosti za uspostavljanje Evropske zone visokog obrazovanja i promovisanje evropskog sistema visokog obrazovanja širom sveta:

Usvajanje sistema lako razumljivih i uporedivih akademskih zvanja, takođe i preko implementacije dodatka diplomu (Diplo-

ma Supplement), kako bi se unapredila sposobnost za zapošljavanje evropskih građana i međunarodna konkurentnost evropskog sistema visokog obrazovanja.

Usvajanje sistema bazično zasnovanog na dva glavna kruga školovanja, studentskom i diplomskom. Pristup drugom krugu zahtevaće uspešno okončanje studija iz prvog, koje traju minimalno tri godine. Zvanje koji se stiče nakon prvog kruga takođe će, kao odgovarajući nivo kvalifikacije, biti relevantno na evropskom tržištu radne snage. Drugi krug trebalo bi da vodi magistarskom i/ili doktorskom zvanju kao što je to slučaj u mnogim evropskim zemljama.

Uspostavljanje sistema kredita – kao u ECTS sistemu – kao odgovarajućeg sredstva za unapređenje najšire moguće mobilnosti studenata. Krediti se takođe mogu sticati u kontekstima nižeg obrazovanja, uključujući doživotno učenje, pod uslovom da ga prizna univerzitet.

Unapređenje mobilnosti prevazilaženjem prepreka za efektivnu primenu slobodnog kretanja sa naročitim obraćanjem pažnje na:

- za studente, pristup mogućnostima za studiranje i obuku i srodnim službama
- za nastavnike, naučne saradnike i administrativno osoblje, priznavanje i valorizaciju perioda istraživanja, predavanja i obuke ostvarenog u evropskom kontekstu, bez nanošenja štete njihovim statutarnim pravima

Unapređenje evropske saradnje u oblasti potvrda o kvalitetu u cilju razvoja komparabilnih kriterijuma i metodologija

Unapređenje nužno evropskih dimenzija u oblasti visokog obrazovanja, naročito s obzirom na razvoj u skladu sa nastavnim planom, međuinstitucionalnu saradnju, sheme mobilnosti i integrisane programe studiranja, obuke i istraživanja

Ovim se obavezujemo na ostvarenje zadatih ciljeva – u okviru naših institucionalnih sposobnosti i u potpunosti poštujući različitost kultura, jezika, nacionalnih obrazovnih sistema i autonomije Univerziteta – kako bismo konsolidovali Evropsku zonu visokog obrazovanja. U tu svrhu bavićemo se načinima uspostavljanja saradnje na međuvladinom nivou, uključujući i one evropske nevladine organizacije iz delokruga visokog obrazovanja. Isto

tako, očekujemo da Univerziteti blagovremeno i pozitivno reaguju i daju svoj aktivni doprinos uspehu našeg nastojanja.

Uvereni da uspostavljanje Evropske zone visokog obrazovanja zahteva konstantnu podršku, nadzor i prilagođavanje potrebama koje se stalno razvijaju, dogovorili smo se da se opet sastanemo kroz dve godine kako bismo procenili postignuti napredak i nove korake koje će biti potrebno preduzeti.

8. Lisabonska deklaracija

KONVENCIJA O PRIZNAVANJU KVALIFIKACIJA IZ OBLASTI VISOKOG OBRAZOVANJA U REGIONU EVROPE

Lisabon, 11. IV 1997.

Zemlje potpisnice ove konvencije,

Svesne činjenice da je pravo na obrazovanje elementarno ljudsko pravo i da visoko obrazovanje, koje služi kao sredstvo sticanja i unapređenja znanja, predstavlja izuzetno veliko kulturno i naučno blago kako pojedinaca tako i društva;

Smatrajući da visoko obrazovanje treba da igra vitalnu ulogu u promovisanju mira, međusobnog razumevanja i tolerancije i stvaranju uzajamnog poverenja među narodima i nacijama;

Smatrajući da velika raznovrsnost obrazovnih sistema na području Evrope odražava njenu kulturnu, društvenu, političku, filozofsku, versku i ekonomsku raznovrsnost, što je izuzetno blago koga treba u potpunosti uvažavati;

U želji da omoguće stanovništvu čitavog regiona da u potpunosti iskoristi veliku vrednost raznovrsnosti tako što će žiteljima svake države i studentima obrazovnih institucija svake od zemalja potpisnica olakšati pristup obrazovnim resursima drugih zemalja potpisnica, tačnije tako što će olakšati njihova nastojanja da nastave svoje obrazovanje ili dovrše određeni period studija u institucijama visokog obrazovanja drugih zemalja potpisnica;

Smatrajući da priznavanje završenih studija, sertifikata, diploma i zvanja stečenih u drugoj zemlji evropskog regiona predstavlja važnu meru u promovisanju akademske mobilnosti između zemalja potpisnica;

Pridajući veliku važnost principu institucionalne autonomije i svesne potrebe očuvanja i zaštite ovog principa;

Uverene da je nepristrasno priznavanje kvalifikacija ključni element prava na obrazovanje i društvene odgovornosti;

Imajući u vidu konvencije Saveta Evrope i UNESCO-a koje se tiču akademskog priznavanja u Evropi:

Evropsku konvenciju o jednakosti diploma koje vode sticanju prava prijema na Univerzitete (1953, ETS No. 15) i njen Protokol (1964, ETS No. 49);

Evropsku konvenciju o jednakosti dužine trajanja univerzitetskih studija (1956, ETS No. 21);

Evropsku konvenciju o akademskom priznavanju univerzitetskih kvalifikacija (1959, ETS No. 32);

Konvenciju o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u državama regiona Evrope (1979);

Evropsku konvenciju o opštoj jednakosti dužine trajanja univerzitetskih studija (1990, ETS No. 138);

Imajući takođe u vidu „Međunarodnu konvenciju o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanju u arapskim i evropskim državama koje se graniče sa Mediteranom“ (1976) usvojen u okviru UNESCO-a, a koja delimično obuhvata akademsko priznavanje u Evropi;

Vodeći računa o tome da ovu Konvenciju takođe treba razmatrati u kontekstu UNESCO-vih konvencija i Međunarodnih preporuka koje se odnose na druge regione sveta, kao i u kontekstu potrebe za boljom razmenom informacija između tih regiona;

Svesne opsežnih promena u oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope od vremena usvajanja pomenutih Konvencija, promena koje su dovele do znatno uvećane diverzifikacije unutar nacionalnih sistema visokog obrazovanja i među njima, kao i potrebe za prilagođavanjem pravnih sredstava i postupaka koji bi odrazili ove pravce razvoja;

Svesne potrebe za iznalaženjem zajedničkih rešenja za praktične probleme priznavanja u regionu Evrope;

Svesne potrebe za poboljšanjem tekućih postupaka priznavanja i potrebe da se oni učine transparentnijim i bolje prilagođenim aktuelnoj situaciji u kojoj se nalazi visoko obrazovanje u regionu Evrope;

Uverene u pozitivan značaj Konvencije izrađene i usvojene pod zajedničkim pokroviteljstvom Saveta Evrope i UNESCO-a,

koja obezbeđuje okvir za dalji razvoj postupaka priznavanja u regionu Evrope;

Svesne važnosti obezbeđivanja stalnih mehanizama implementacije u cilju sprovođenja principa i odredbi ove Konvencije;

Usvojile su sledeće:

Glava I: Definicije

Član I

Za potrebe ove Konvencije, sledeći pojmovi imaju sledeće značenje:

Pristup (visokom obrazovanju)

Pravo kvalifikovanih kandidata da konkurišu i budu uzeti u obzir za prijem u institucije visokog obrazovanja.

Prijem (u institucije i programe visokog obrazovanja)

Akt omogućavanja kvalifikovanim kandidatima da pohađaju visokoškolske studije u datoj instituciji i/ili u okviru datog programa, ili sistem kojim se to omogućuje.

Ocenjivanje (institucija ili programa)

Proces kojim se ustanovljava obrazovni kvalitet institucije ili programa visokog obrazovanja.

Ocenjivanje (individualnih kvalifikacija)

Pismena ocena ili evaluacija individualnih kvalifikacija stečenih u inostranstvu od strane nadležnog tela.

Ustanova nadležna za priznavanje

Telo zvanično ovlašćeno da donosi obavezujuće odluke o priznavanju kvalifikacija stečenih u inostranstvu.

Visoko obrazovanje

Sve vrste studijskih kurseva ili grupe studijskih kurseva, obuke ili obučavanja za naučna istraživanja na nivou višem od srednjeg, koji odgovarajuće nadležne ustanove zemlje potpisnice priznaju kao deo svog sistema visokog obrazovanja.

Institucija visokog obrazovanja

Ustanova za sticanje visokog obrazovanja koju nadležna ustanova zemlje priznaje kao deo svog sistema visokog obrazovanja.

Program visokog obrazovanja

Studijski kurs koji nadležna ustanova zemlje potpisnice priznaje kao deo svog sistema visokog obrazovanja i čije završavanje obezbeđuje studentu kvalifikaciju visokog obrazovanja.

Period studija

Svaki deo programa visokog obrazovanja koji je bio ocenjen i dokumentovan, i koji, iako sam po sebi ne predstavlja kompletni program studija, predstavlja značajnu potvrdu znanja ili sposobnosti.

Kvalifikacija

a) Kvalifikacija visokog obrazovanja

Svako zvanje, diploma ili drugi sertifikat izdat od strane nadležne ustanove koji svedoči o uspešnom završetku programa visokog obrazovanja.

b) Kvalifikacija koja omogućava pristup visokom obrazovanju

Svaka diploma ili drugi sertifikat izdat od strane nadležnih vlasti koji svedoči o uspešnom završetku obrazovnog programa i daje nosiocu kvalifikacije pravo da se kandiduje za pristup visokom obrazovanju (upor. definiciju pristupa).

Priznavanje

Zvanična potvrda nadležne ustanove o vrednovanju obrazovne kvalifikacije stečene u inostranstvu radi pristupanja obrazovanim i/ili radnim aktivnostima.

Zahtevi

a) Opšti zahtevi

Uslovi koji u svim slučajevima moraju biti ispunjeni da bi bio omogućen pristup visokom školstvu ili datom nivou istog, ili da bi se stekla kvalifikacija visokog obrazovanja na datom nivou.

b) Posebni zahtevi

Uslovi koji, pored opštih zahteva, moraju biti ispunjeni da bi se ostvario prijem na određeni program visokog obrazovanja ili da bi se stekla posebna kvalifikacija visokog obrazovanja u određenoj oblasti studija.

Glava II: Nadležnost ustanova

Član II-1

1. Tamo gde je centralna vlast zemlje potpisnice ovlašćena da donosi odluke o slučajevima priznavanja, tu zemlju potpisnicu treba odmah obavezati odredbama ove Konvencije i preduzeti neophodne mere da bi se osigurala njihova primena na njenoj teritoriji.

2. Tamo gde se donošenje odluka u pogledu priznavanja nalazi u nadležnosti konstitutivnih delova zemlje potpisnice, zemlja potpisnica dužna je da jednom od tela kod kojih će Konvencija biti deponovana uputi kratku izjavu o svojim konstitutivnim delovima ili strukturi u vreme potpisivanja Konvencije ili pri deponovanju instrumenata ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupa ovoj Konvenciji, ili nakon toga. U tom slučaju, nadležni organi konstitutivnih delova zemlje potpisnice koji budu tako označeni preduzeće neophodne mere kako bi obezbedili implementaciju odredaba ove Konvencije na svojoj teritoriji.

3. Tamo gde je donošenje odluka u pogledu priznavanja u nadležnosti pojedinačnih obrazovnih institucija ili drugih tela, svaka zemlja potpisnica u skladu sa svojom konstitutivnom strukturom preneće tekst ove Konvencije tim institucijama ili telima i preduzeće sve potrebne korake da podstakne povoljno razmatranje i primenu njenih odredbi.

4. Odredbe paragrafa 1 i 2 ovog Člana primenjivaće se, *mutatis mutandis*, na obaveze zemalja potpisnica koje proističu iz sledećih članova ove Konvencije.

Član II-2

U vreme potpisivanja ili prilikom deponovanja instrumenta ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupa Konvenciji, ili nakon toga, svaka država, Sveta stolica ili Evropska zajednica obavestiće bilo deponenta ove Konvencije bilo organe ovlašćene da donose različite vrste odluka u pogledu priznavanja.

Član II-3

Odredbe ove Konvencije ne mogu derogirati bilo kakve povoljnije odredbe koje se tiču priznavanja kvalifikacija izdatih u nekoj od zemalja potpisnica, a koje su sadržane ili proističu iz postojećih ili budućih ugovora kojih zemlja potpisnica ove Konvencije jeste ili može postati potpisnica.

Glava III: Osnovni principi koji se tiču ocenjivanja kvalifikacija

Član III-1

1. Nosioci kvalifikacija izdatih u nekoj od zemalja potpisnica imaće, po podnetom zahtevu odgovarajućem telu, adekvatan pristup ocenjivanju tih kvalifikacija.

2. U ovom pogledu neće biti nikakve diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je kandidatov pol, rasa, boja kože, hendikepiranost, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubeđenje, nacionalno, etničko ili društveno poreklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski, status po rođenju ili neki drugi, ili na osnovu bilo kojih drugih okolnosti koje nisu merodavne za kvalifikaciju čije se priznavanje traži. Da bi osigurala ovo pravo, svaka od zemalja potpisnica obavezuje se da načini odgovarajuće uredbe o ocenjivanju molbe za priznavanje kvalifikacija isključivo na osnovu stečenih znanja i sposobnosti.

Član III-2

1. Svaka od zemalja potpisnica obezbediće da procedure i kriterijumi koji se koriste pri ocenjivanju i priznavanju kvalifikacija budu transparentni, koherentni i pouzdani.

Član III-3

1. Odluke o priznavanju treba donositi na osnovu odgovarajućih informacija o kvalifikacijama čije se priznavanje traži.

2. Na prvom mestu, odgovornost za pribavljanje adekvatnih informacija snosi kandidat koji treba da obezbedi takve pravovljane informacije.

3. Nezavisno od odgovornosti kandidata, institucije koje su izdale pomenute kvalifikacije imaće dužnost da, postupajući po zahtevu kandidata i u razumnom roku, pruže relevantne informacije nosiocu kvalifikacija, instituciji ili nadležnim ustanovama zemlje u kojoj se priznavanje traži.

4. Zemlje potpisnice treba da upute ili podstaknu sve obrazovne institucije u okviru svojih obrazovnih sistema da udovolje svakom razumnom zahtevu za informacijama potrebnim radi ocenjivanja kvalifikacija stečenih u pomenutim institucijama.

5. Odgovornost da dokaže da prijava ne ispunjava relevantne zahteve, snosi telo koje preduzima ocenjivanje.

Član III-4

Svaka zemlja potpisnica će, da bi olakšala priznavanje kvalifikacija, obezbediti adekvatne i jasne informacije o svom obrazovnom sistemu.

Član III-5

Odluke o priznavanju biće donete u okviru razumnog vremenskog roka koji će unapred odrediti ustanova nadležna za priznavanje, a koji će se računati od trenutka kada sve neophodne informacije o predmetu postanu dostupne. Ukoliko se priznavanje uskraćuje, moraju se navesti razlozi za odbijanje priznavanja kvalifikacije i dati informacije u vezi sa potrebnim merama koje kandidat može preduzeti kako bi stekao priznanje u sledećoj etapi. Ukoliko je priznavanje uskraćeno, ili nije doneta nikakva odluka, kandidat može podneti žalbu u odgovarajućem vremenskom roku.

Glava IV: Priznavanje kvalifikacija kojima se stiče pristup visokom obrazovanju

Član IV-1

Svaka od zemalja potpisnica priznaće one kvalifikacije izdate u drugim zemljama potpisnicama koje ispunjavaju opšte uslove za pristup visokom obrazovanju u tim zemljama, a u cilju pristupanja programima iz oblasti svog sistema visokog obrazovanja, osim ako se ne utvrdi da postoji suštinska razlika između opštih uslova pristupa u zemlji u kojoj je stečena kvalifikacija i u zemlji u kojoj se traži njeno priznavanje.

Član IV-2

U svakom drugom slučaju, za zemlju potpisnicu će biti dovoljno da po podnetom zahtevu omogući nosiocu kvalifikacije izdate u nekoj od drugih zemalja potpisnica da dobije stručnu

ocenu kvalifikacije, i odredbe čl. IV1 primenjivaće se *mutatis mutandis* na takav slučaj.

Član IV-3

Tamo gde kvalifikacija omogućava pristup samo posebnim tipovima institucija ili programa visokog obrazovanja u zemlji potpisnici u kojoj je stečena, svaka druga zemlja potpisnica odobriće nosiocu takvih kvalifikacija pristup sličnim posebnim programima u institucijama koje pripadaju njenom sistemu visokog obrazovanja, osim ako se ne utvrdi da postoji suštinska razlika između uslova pristupa u zemlji u kojoj je kvalifikacija stečena i u zemlji u kojoj se traži njeno priznavanje.

Član IV-4

Tamo gde prijem u određene programe visokog obrazovanja, pored opštih uslova pristupa, zavisi od ispunjenja posebnih uslova, nadležne ustanove zemlje potpisnice o kojoj je reč mogu bilo propisati dodatne uslove nosiocima kvalifikacija stečenih u drugim zemljama bilo oceniti da li kandidati sa kvalifikacijama stečenim u drugim zemljama potpisnicama ispunjavaju ekvivalentne uslove.

Član IV-5

Tamo gde sertifikati o završenoj školi, u zemlji potpisnici u kojoj su stečeni, obezbeđuju pristup visokom školstvu samo u kombinaciji sa dodatnim kvalifikacionim ispitima kao preduslovima za pristup, druge potpisnice mogu taj pristup usloviti istim tim zahtevima ili ponuditi alternativu u okviru svojih obrazovnih sistema, kako bi se zadovoljili ti dodatni uslovi. Svaka država, Sveta stolica ili Evropska zajednica može, u trenutku potpisivanja ili prilikom deponovanja instrumenta ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupa ovoj Konvenciji, ili nakon toga, obavestiti jedno od tela kod kojih je ona deponovana, da će iskoristiti pogodnosti određenog stava ovog Člana, navodeći ime zemlje potpisnice u pogledu koje namerava da primeni ovaj Član, kao i odgovarajuće razloge za to.

Član IV-6

Bez kršenja odredaba Članova IV1, IV2, IV3, IV4 i IV5, prijem u datu instituciju visokog obrazovanja, ili dati program u okviru takve institucije, može biti ograničan ili selektivan. U slučajevima kada je prijem u instituciju i/ili program visokog obrazovanja selektivan, procedure prijema treba odrediti tako da se obezbedi da se ocenjivanje kvalifikacija stečenih u inostranstvu sprovede u skladu sa principima pravednosti i nediskriminacije opisanim u Glavi III.

Član IV-7

Bez kršenja odredaba članova IV1, IV2, IV3, IV4 i IV5, prijem u datu instituciju visokog obrazovanja može se usloviti kandidatovim pokazivanjem dovoljnog poznavanja jezika ili jezika nastave u dotičnoj instituciji ili ostalih naznačenih jezika.

Član IV-8

U zemljama potpisnicama u kojima se pravo na pristup visokom obrazovanju može steći na osnovu netradicionalnih kvalifikacija, slične kvalifikacije stečene u drugim zemljama potpisnicama biće ocenjene na sličan način kao netradicionalne kvalifikacije stečene u zemlji potpisnici u kojoj se traži priznavanje.

Član IV-9

U svrhu prijema u programe visokog obrazovanja, svaka od zemalja potpisnica sprovede priznavanje kvalifikacija koje izdaju inostrane obrazovne institucije koje rade na njenoj teritoriji zavisno od posebnih uslova nacionalnog zakonodavstva ili posebnih sporazuma zaključenih sa matičnom zemljom potpisnicom takvih institucija.

Glava V: Priznavanje određenih perioda studija

Član V-1

Svaka od zemalja potpisnica priznaće određene periode studiranja u okviru programa visokog obrazovanja u drugoj zemlji

potpisnici. To priznavanje obuhvatiće takve periode studiranja usmerene na završetak visokoškolskog programa u zemlji potpisnici u kojoj se priznavanje traži, osim ako se ne utvrdi da postoji suštinska razlika između perioda studiranja okončanih u drugoj zemlji potpisnici i dela visokoobrazovnog programa koji bi te periode zamenio u zemlji potpisnici u kojoj se traži priznavanje.

Član V-2

U svakom drugom slučaju, za zemlju potpisnicu će biti dovoljno da po podnetom zahtevu omogući osobi koja je okončala period studiranja u okviru programa visokog obrazovanja u drugoj zemlji potpisnici da dobije ocenu tog perioda studiranja i orderbe člana V1 primeniće se *mutatis mutandis* u tom slučaju.

Član V-3

Svaka od zemlja potpisnica treba da posebno olakša priznavanje perioda studiranja:

a) ukoliko je postojao prethodni sporazum između, s jedne strane institucije visokog obrazovanja ili nadležne ustanove odgovorne za relevantan period studiranja i, s druge strane, institucije visokog obrazovanja ili nadležne ustanove odgovorne za priznavanje koje se traži; i

b) ukoliko je institucija visokog obrazovanja u kojoj je period studiranja okončan izdala sertifikat ili uverenje o pohađanoj nastavi i položenim ispitima koji svedoče da je student uspešno ispunio postavljene uslove za dati period studiranja.

Glava VI: Priznavanje visokoškolskih kvalifikacija

Član VI-1

U meri u kojoj je odluka o priznavanju zasnovana na znanju i sposobnostima osvedočenim u kvalifikacijama visokog obrazovanja, svaka od zemalja potpisnica priznaće kvalifikacije visokog obrazovanja dodeljene u drugoj zemlji potpisnici, osim ako se ne utvrdi da postoji suštinska razlika između kvalifikacije čije se priznavanje traži i odgovarajuće kvalifikacije u zemlji potpisnici u kojoj se ono traži.

Član VI-2

U svakom drugom slučaju, biće dovoljno da zemlja potpisnica po podnetom zahtevu omogući nosiocu kvalifikacije visokog obrazovanja koja je izdata u nekoj od drugih zemalja potpisnica da dobije ocenu te kvalifikacije i odredbe člana VI-1 primenice se *mutatis mutandis* na takav slučaj.

Član VI-3

Priznavanje u jednoj od zemalja potpisnica kvalifikacije visokog obrazovanja koja je izdata u drugoj zemlji potpisnici imaće jednu ili obe od sledećih posledica:

a) pristup daljim studijama visokog obrazovanja, uključujući relevantne ispite i/ili pripreme za doktorat pod istim uslovima koji važe za nosioce kvalifikacija u zemlji potpisnici u kojoj se traži priznavanje;

b) korišćenje akademske titule u skladu sa zakonima i propisima zemlje potpisnice ili nadležnost nad tim korišćenjem u zemlji potpisnici u kojoj se traži priznavanje.

Pored toga, priznavanje će olakšati pristup tržištu rada koje podleže zakonima i propisima zemlje potpisnice ili je u nadležnosti zemlje potpisnice u kojoj se traži priznavanje.

Član VI-4

Ocena kvalifikacije visokog obrazovanja izdate u drugoj zemlji potpisnici, od strane neke zemlje potpisnice, može biti u vidu:

a) uopštenog mišljenja za potrebe zaposlenja;

b) mišljenja upućenog obrazovnoj instituciji u cilju prijema u njene programe;

c) mišljenja upućenog bilo kojoj drugoj ustanovi nadležnoj za priznavanje.

Član VI-5

Svaka zemlja potpisnica može priznati kvalifikacije visokog obrazovanja koje su izdate u inostranim obrazovnim institucijama koje deluju na njenoj teritoriji zavisno od posebnih uslova

nacionalnog zakonodavstva ili posebnih sporazuma zaključenih sa matičnom zemljom potpisnicom takvih institucija.

Glava VII: Priznavanje kvalifikacija izbeglica, raseljenih lica i lica sa statusom izbeglice

Član VII

Svaka zemlja potpisnica preduzeće sve izvodljive i razumne korake u okviru vlastitog obrazovnog sistema i u skladu sa njegovim konstitutivnim, pravnim i regulativnim odredbama kako bi usavršila procedure pravednog i efikasnog ocenjivanja da li izbeglice, raseljena lica i lica sa statusom izbeglica ispunjavaju relevantne uslove za pristup visokom obrazovanju, daljim programima visokog obrazovanja ili radnim aktivnostima, čak i u slučajevima kada se kvalifikacije stečene u jednoj od zemalja potpisnica ne mogu dokazati odgovarajućom dokumentacijom.

Glava VIII: Informacije o ocenjivanju institucija i programa visokog obrazovanja

Član VIII-1

Svaka zemlja potpisnica treba da obezbedi adekvatne informacije o svakoj instituciji koja pripada njenom sistemu visokog obrazovanja i o svakom programu koji vode te institucije, kako bi nadležnim ustanovama drugih zemalja potpisnica omogućile da konstatuju da li kvalitet kvalifikacija izdatih u tim institucijama opravdava priznavanje u zemlji potpisnici u kojoj se priznavanje traži. Takve informacije će biti dostavljene u sledećem vidu:

a) U slučaju zemalja potpisnica koje imaju ustanovljen sistem formalnog ocenjivanja institucija i programa visokog obrazovanja: informacije o metodima i rezultatima ovog ocenjivanja i standardima kvaliteta specifičnog za svaku pojedinu vrstu sticanja kvalifikacija visokog obrazovanja ili programa koji vode ka sticanju tih kvalifikacija;

b) u slučaju zemalja potpisnica koje još nisu ustanovile sistem formalnog ocenjivanja institucija i programa visokog obrazovanja: informacije o priznavanju različitih kvalifikacija stečenih u bilo kojoj instituciji visokog obrazovanja ili u okviru nekog

programa visokog obrazovanja koji pripada njihovim sistemima visokog obrazovanja.

Član VIII-2

Svaka zemlja potpisnica doneće adekvatne odredbe u vezi sa razvijanjem, održavanjem i obezbeđivanjem:

a) pregleda različitih tipova institucija visokog obrazovanja koje pripadaju njenom visokoškolskom sistemu sa svojstvenim karakteristikama svakog pojedinačnog tipa institucije;

b) spiska priznatih institucija (javnih i privatnih) koje pripadaju njenom sistemu visokog obrazovanja uz ukazivanje na ovlašćenja tih institucija da dodele različite vrste kvalifikacija i uslova za pristup svakom pojedinom tipu institucije i programa;

c) opisa programa visokog obrazovanja;

d) spiska obrazovnih institucija smeštenih izvan njene teritorije koje zemlja potpisnica smatra delom svog obrazovnog sistema.

Glava IX: Informacije u vezi sa problemima priznavanja

Član IX-1

Da bi se olakšalo priznavanje kvalifikacija na polju visokog obrazovanja, zemlje potpisnice će se obavezati da ustanove transparentne sisteme za celovit opis stečenih kvalifikacija.

Član IX-2

1. Priznajući potrebu za relevantnom, preciznom i aktuelnom informacijom, svaka zemlja potpisnica će ustanoviti ili održavati nacionalni informacioni centar i obavestiti jedno od tela kod kojih je Konvencija deponovana o ustanovljavanju takvog centra ili o svim promenama u vezi s tim.

2. U svakoj zemlji potpisnici, nacionalni informacioni centar treba da:

a) olakša pristup ovlašćenim i preciznim informacijama o sistemu visokog obrazovanja i kvalifikacijama visokog obrazovanja u zemlji u kojoj se nalazi;

b) olakša pristup informacijama o sistemima visokog obrazovanja i kvalifikacijama drugih zemalja potpisnica;

c) pruži mišljenje ili informacije u vezi sa problemima priznavanja i ocenjivanja kvalifikacija u skladu sa nacionalnim zakonima i propisima.

3. Svaki nacionalni informacioni centar treba da ima na raspolaganju neophodna sredstva koja će mu omogućiti da ispuni svoje funkcije.

Član IX-3

Zemlje potpisnice će preko nacionalnih informacionih centara ili na neki drugi način unapređivati korišćenje Dodatka o diplomama UNESCO-a ili Saveta Evrope ili nekog drugog sličnog dokumenta od strane institucija visokog obrazovanja zemalja potpisnica.

Glava X: Mehanizmi implementacije

Član X-1

Sledeća tela imaće zadatak da nadziru, unapređuju i olakšavaju implementaciju ove Konvencije:

a) Komitet Konvencije o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope;

b) Evropska mreža nacionalnih informacionih centara o akademskoj mobilnosti i priznavanju (ENIC Network) ustanovljena odlukom Komiteta ministara Saveta Evrope 9. VI 1994. i Regionalnog komiteta za Evropu UNESCO-a 18. VI 1994.

Član X-2

1. Komitet Konvencije o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope (u daljem tekstu: Komitet) se ovim ustanovljava. On će se sastojati od po jednog predstavnika svake zemlje potpisnice.

2. U svrhu primene Člana X2, termin „zemlja potpisnica“ neće se primenjivati na Evropsku zajednicu.

3. Države pomenute u članu XI-1.1 i Sveta stolica, ukoliko se ne nalaze među zemljama potpisnicama ove Konvencije, Evrop-

ska zajednica i predsjednik ENIC Network-a mogu učestvovati na sastancima Komiteta kao posmatrači. Predstavnici vladinih i nevladinih organizacija angažovanih na polju priznavanja kvalifikacija u regionu Evrope takođe mogu biti pozvani da posete stanke Komiteta kao posmatrači.

4. Predsednik Regionalnog komiteta UNESCO-a za primenu Konvencije o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u državama koje pripadaju regionu Evrope biće pozvan da učestvuje na sastancima Komiteta kao posmatrač.

5. Komitet će unapređivati primenu ove Konvencije i nadgledati njenu implementaciju. U tom cilju on, voljom većine zemalja potpisnica, može da usvoji preporuke, deklaracije, protokole i vidove delovanja dokazane u praksi kako bi pokazao put nadležnim organima zemalja potpisnica za implementaciju ove Konvencije i razmatranje zahteva za priznavanje kvalifikacija visokog obrazovanja. Iako ti dokumenti neće biti obavezujući za zemlje potpisnice, one treba da ulože velike napore da ih primene, skrenu pažnju nadležnih ustanova na pomenute tekstove i podstaknu njihovu primenu. Komitet će zatražiti mišljenje ENIC Network-a pre donošenja svojih odluka.

6. Komitet će izveštavati relevantna tela Saveta Evrope i UNESCO-a.

7. Komitet će održavati veze sa Regionalnim Komitetom UNESCO-a za primenu konvencija o priznavanju studija, diploma i zvanja iz oblasti visokog obrazovanja usvojenih pod pokroviteljstvom UNESCO-a.

8. Većina zemalja potpisnica sačinjavaće kvorum.

9. Komitet će usvojiti svoj statut. Sastajace se na redovnim sednicama barem svake tri godine. Komitet će se po prvi put sastati u roku od godinu dana nakon stupanja ove Konvencije na snagu.

10. Sekretarijat Komiteta će biti zajednički poveren Generalnom sekretaru Saveta Evrope i glavnom direktoru UNESCO-a.

Član X-3

1. Svaka od zemalja potpisnica će kao člana Evropske mreže nacionalnih informacionih centara o akademskoj mobilnosti i pri-

znavanju kvalifikacija (ENIC Network) naimenovati nacionalni informacijski centar ustanovljen ili održavan u skladu sa članom IX-2. U slučajevima kada su u zemlji potpisnici u skladu sa članom IX-2 ustanovljeni ili se održavaju različiti nacionalni centri, svi oni biće članovi Mreže, ali će takvi nacionalni informacijski centri raspolažati samo jednim glasom.

2. ENIC Network će, zahvaljujući svom sastavu ograničenom na nacionalne informacijske centre zemalja potpisnica Konvencije, potpomagati i učestvovati u praktičnoj implementaciji Konvencije, koju će sprovesti nadležne nacionalne ustanove. Mreža će se okupljati barem jedanput godišnje na plenarnoj sednici. Mreža će izabrati svog predsednika i administraciju u skladu sa poverenim mandatom.

3. Sekretarijat ENIC Networka će biti zajednički poveren generalnom sekretaru Saveta Evrope i generalnom direktoru UNESCO-a.

4. Zemlje potpisnice će preko ENIC Network saradivati sa nacionalnim informacijskim centrima drugih zemalja potpisnica, naročito tako što će im omogućavati da prikupe sve informacije korisne za nacionalne informacijske centre u aktivnostima koje su u vezi sa priznavanjem akademskih diploma i akademskom mobilnošću.

Glava XI: Završne odredbe

Član XI-1

1. Ovu Konvenciju mogu potpisati:

a) države članice Saveta Evrope

b) države članice evropskog regiona UNESCO-a

c) bilo koja druga potpisnica, država ugovornica ili zemlja potpisnica Evropske konvencije o kulturi Saveta Evrope i/ili potpisnica Konvencije UNESCO-a o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u državama koje pripadaju regionu Evrope, koja je pozvana na Diplomatsku konferenciju kojoj je povereno usvajanje ove Konvencije.

2. Te države i Sveta stolica mogu izraziti svoju spremnost da se obavežu:

a) potpisom koji ne uslovljava ratifikaciju, usvajanje ili odobravanje; ili

b) potpisom koji je podložen ratifikaciji, usvajanju ili odobravanju, a koga prati ratifikacija, usvajanje ili odobravanje; ili
c) pristupanjem Konvenciji.

3. Potpisi će biti deponovani kod jednog od predviđenih tela. Instrumenti ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupanja ovoj Konvenciji biće deponovani kod jednog od tih tela.

Član XI-2

Ova Konvencija će stupiti na snagu prvog dana u mesecu po isteku jednomesečnog perioda od trenutka kada pet država, uključujući najmanje tri države članice Saveta Evrope i/ili evropskog regiona UNESCO-a izraze svoju spremnost da se obavežu Konvencijom. Za svaku drugu državu ona će stupiti na snagu prvog dana u mesecu po isteku jednomesečnog perioda od datuma njihovog pristanka da budu obavezane ovom Konvencijom.

Član XI-3

1. Nakon stupanja ove Konvencije na snagu, svaka država osim onih koje potpadaju pod jednu od kategorija nabrojanih u članu XI-1, može da zatraži pristupanje Konvenciji. Svaki zahtev u ovom smislu biće upućen jednom od tela kod kojih je Konvencija deponovana, koji će ga proslediti zemljama potpisnicama najmanje tri meseca pre sastanka Komiteta Konvencije o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope. Telo kod koga je Konvencija deponovana će takođe informisati Komitet ministara Saveta Evrope i Izvršni odbora UNESCO-a.

2. Odluka da se država koja uputi takav zahtev pozove da pristupi ovoj Konvenciji biće doneta na osnovu dvotrećinske saglasnosti zemalja potpisnica.

3. Nakon stupanja na snagu ove Konvencije, Evropska zajednica može joj pristupiti na osnovu zahteva svojih članica koji će biti upućen jednom od tela kod kojih je Konvencija deponovana. U ovom slučaju, član XI-3.2. se neće primenjivati.

4. Što se tiče bilo koje države koja pristupa ili Evropske zajednice, Konvencija će stupiti na snagu prvog dana u mesecu po isteku jednomesečnog perioda po polaganju instrumenta pristupanja Konvenciji kod jednog od tela kod koga je ona deponovana.

Član XI-4

1. Zemlje potpisnice ove Konvencije koje su istovremeno zemlje potpisnice jedne ili više sledećih konvencija:

Evropska konvencija o jednakosti diploma koje vode sticanju prava prijema na Univerzitete (1953, ETS No. 15), i njen Protokol (1964, ETS No. 49);

Evropska konvencija o jednakosti dužine trajanja univerzitetskih studija (1956, ETS No. 21);

Evropska konvencija o akademskom priznavanju univerzitetskih kvalifikacija (1959, ETS No. 32);

Međunarodna konvencija o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u arapskim i evropskim državama koje se graniče sa Mediteranom (1976);

Konvencija o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u državama koje pripadaju regionu Evrope (1979);

Evropska konvencija o opštoj jednakosti dužine trajanja univerzitetskih studija (1990, ETS 138)

a) primeniće odredbe ove Konvencije u svojim uzajamnim odnosima;

b) nastaviće sa primenom gore navedenih konvencija čije su potpisnice u odnosima sa drugim državama potpisnicama tih konvencija ali ne i ove Konvencije.

2. Zemlje potpisnice ove Konvencije obavezne su da se uzdrže od potpisivanja bilo koje od konvencija pomenutih u paragrafu 1, čije već nisu potpisnice, sa izuzetkom Međunarodne konvencije o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u arapskim i evropskim državama koje se graniče sa Mediteranom.

Član XI-5

1. Svaka država može, u trenutku potpisivanja ili deponovanja svojih instrumenata ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupanja Konvenciji, odrediti područja na koja će se primeniti ova Konvencija.

2. Svaka država može bilo kad kasnije, izjavom upućenom jednom od tela kod kojih je Konvencija deponovana, proširiti primenu ove Konvencije na bilo koje drugo područje navedeno u izjavi. Što se tiče tog područja, na takvo područje Konvencija će

stupiti na snagu prvog dana u mesecu po isteku jednomesečnog perioda od trenutka kada telo kod koga je Konvencija deponovana primi takvu izjavu.

3. Svaka izjava data u smislu prethodna dva paragrafa može biti opozvana u pogledu svake teritorije određene takvom izjavom podneskom upućenim jednom od tela kod kojih je Konvencija deponovana. Opoziv će postati pravosnažan prvog dana u mesecu po isteku jednomesečnog perioda od dana prijema takvog podneska od strane dotičnog tela.

Član XI-6

1. Svaka zemlja potpisnica, u bilo kom trenutku, može istupiti iz ove Konvencije putem objave upućene jednom od tela kod kojih je ona deponovana.

2. Takvo istupanje postaće pravosnažno prvog dana u mesecu po isteku vremenskog perioda od dvanaest meseci od dana prijema obaveštenja od strane dotičnog tela. Ipak, takvo otkazivanje neće uticati na odluke o priznavanju prethodno donete na osnovu odredbi ove Konvencije.

3. U pogledu prekida ili suspenzije pravovaljanosti ove Konvencije kao posledica kršenja odredbe bitne za ispunjenje cilja ili svrhe ove Konvencije od strane zemlje potpisnice, postupiće se u skladu sa međunarodnim pravom.

Član XI-7

1. Svaka država, Sveta Stolica ili Evropska zajednica može, u trenutku potpisivanja ili deponovanja instrumenata ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupanja, objaviti da zadržava pravo da u celosti ili delimično ne primeni jedan ili više od sledećih članova ove Konvencije: Član IV-8, Član V-3, Član VI-3, Član VIII-2, Član IX-3

Druga prava ne mogu se zadržavati.

2. Svaka zemlja potpisnica koja je na osnovu prethodnog paragrafa zadržala pravo može ga u potpunosti ili delimično povući putem objave upućene jednom od tela kod kojih je Konvencija deponovana. Povlačenje će postati pravosnažno od dana prijema obaveštenja od strane tog tela.

3. Zemlja potpisnica koja je zadržala pravo u pogledu neke od odredbi ove Konvencije ne može tražiti primenu te odredbe od strane bilo koje druge potpisnice; ona ipak može, ako je delimično ili uslovno zadržala pravo, tražiti primenu te odredbe u onoj meri u kojoj je i sama prihvatata.

Član XI-8

1. Nacrt izmena ove Konvencije može usvojiti Komitet Konvencije o priznavanju kvalifikacija iz oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope koji se sastoji od dvotrećinske većine zemalja potpisnica. Svaki nacrt izmena usvojen na takav način biće priključen Protokolu Konvencije. Protokol treba da odredi modalitete njegovog stupanja na snagu i u svakom slučaju će zatražiti da zemlje potpisnice izraze saglasnost da budu obavezane njime.

2. Na osnovu procedure iz gore pomenutog paragrafa br.1 ne mogu se donositi izmene Glave III ove Konvencije.

3. Svaki predlog izmena će biti saopšten jednom od tela kod kojih je Konvencija deponovana, a koji je dužan da ga prosledi zemljama potpisnicama najmanje tri meseca pre održavanja sastanka Komiteta. To telo takođe mora obavestiti Komitet ministara Saveta Evrope i Izvršni odbor UNESCO-a.

Član XI-9

1. Generalni sekretar Saveta Evrope i glavni direktor Obrazovne, naučne i kulturne organizacije Ujedinjenih Nacija (UNESCO) biće tela kod kojih će ova Konvencija biti deponovana.

2. Telo kod koga je deponovan neki akt, objava ili predstava, obavestiće zemlje potpisnice ove Konvencije, kao i ostale države članice Saveta Evrope i/ili Evropskog regiona UNESCO-a o:

a) svakom potpisivanju;

b) deponovanju bilo kog instrumenta ratifikacije, usvajanja, odobravanja ili pristupanja;

c) svakom datumu stupanja na snagu ove Konvencije u skladu sa odredbama članova XI-2 i XI-3.4;

d) svakom zadržavanju prava pri sprovođenju odredbi člana XI-7 i povlačenju svakog zadržanog prava pri sprovođenju odredbi člana XI-7;

e) svakom istupanju iz ove Konvencije pri sprovođenju člana XI-6;

f) svim objavama načinjenim u skladu sa odredbama člana II-1 ili člana II-2;

g) svim izjavama načinjenim u skladu sa odredbama člana IV-5;

h) svakom zahtevu za pristupanje ovoj Konvenciji podnetom u skladu sa odredbama člana XI-3;

i) svakom predlogu iznetom u skladu sa odredbama člana XI-8;

j) svakom drugom aktu, objavi ili predstavi koja se tiče ove Konvencije.

3. Telo kod koga je deponovana Konvencija, koje primi predstavku ili obavesti zemlje potpisnice u skladu sa odredbama ove Konvencije, smesta će o tome obavestiti i druga tela kod kojih je deponovana Konvencija.

Dolepotpisani predstavnici, budući ovlašćeni po propisu, potpisali su ovu Konvenciju.

Zaključeno u Lisabonu 11. aprila 1997, na engleskom, francuskom, ruskom i španskom jeziku, čije su verzije podjednako punovažne, u dve kopije, od kojih će jedna kopija biti deponovana u arhiv Saveta Evrope, a druga u arhiv Obrazovne, naučne i kulturne organizacije Ujedinjenih nacija. Overena kopija biće poslata svakoj od država spomenutih u članu XI-1, Svetoj Stolici, Evropskoj zajednici i Sekretarijatu Ujedinjenih Nacija.

Izvori

Bill Readings: *The University in Ruins*, Harvard University Press, 1996.

D.Kristoffersen, A.Sursock, D.Westerheijden, *Quality Assurance in Higher Education – Manual of Quality: Procedures and Practices*, European Training Foundation, November 1998. (sadrži i iscrpan pregled literature iz ove oblasti)

Towards Accreditation Schemes for Higher Education in Europe?, CRE Project Reports: Background, objectives and methodology, First finding of the project, 2000/2001, CRE website

Evropska rektorska konferencija: *The European University: Quality Management, European Policy and Academic Recognition* (draft)

Ronald Dvorkin: „Potrebna nam je nova interpretacija akademske slobode”, Beogradski krug, br. 3-4/1997, 1-2/1998, str.80-88.

Peter Fisher-Appelt: “One Europe to Tend, The LRP as Agent of Democratic Change in Higher Education”, Izveštaj podnet na 7. Plenarnom zasedanju CC-HER održanom u Strazburu marta 2000.

D. J. Farrington: *Governance in Higher Education: Issues Arising from the Work of the Legislative Reform Programme for Higher Education and Research of the Council of Europe*, DECS/LRP (98) 28.

Korisni sajtovi:

CC-HER (Komitet za visoko obrazovanje Saveta Evrope)

www.culture.coe.fr/her

UNESCO-CEPES www.cepes.ro

Evropska komisija www.europa.eu.int/comm/education

European Training Foundation www.etf.eu.int

Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu, radna grupa za obrazovanje

www.see-educoop.net i www.stabilitypact.org